

از استعاره زبانی تا روایت ایدئولوژیک: واکاوی چارچوب‌بندی زیست‌محیطی در شعر «افسانه» نیما از منظر زبان‌شناسی زیست‌محیطی

محسن نوبخت

استادیار زبان‌شناسی همگانی، گروه مطالعات زبانی، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی
«سمت» (سازمان مطالعه و تدوین)، تهران، ایران.

nobaxt@gmail.com

چکیده

این پژوهش با هدف واکاوی «مانیفست بوم‌اندیشانه» نیما یوشیج در شعر «افسانه» و با اتکا به چارچوب ترکیبی زبان‌شناسی زیست‌محیطی (استیبی، ۲۰۱۵) و تحلیل انتقادی استعاره (چارتریس بلک، ۲۰۰۵) انجام شده است. روش تحقیق کیفی و در سه گام (شناسایی، تفسیر، تبیین) طراحی شد. یافته‌ها حاکی از شناسایی ۸۲ استعاره زبانی با حوزه مبدأ طبیعت است که در هشت دسته مفهومی طبقه‌بندی شدند: گیاهی (۱۷٪)، جانوری (۱۶٪)، انسان‌انگاری طبیعت (۱۵٪)، عنصری (۱۳٪/۵)، جغرافیایی (۱۲٪)، زیبایی فانی (۱۱٪)، تهدید طبیعی (۱۰٪) و پناهگاهی (۶٪). این استعاره‌ها روایت کلان «سقوط از بهشت طبیعی و بازگشت به آغوش طبیعت» را می‌سازند. این روایت در سطح ایدئولوژیک، «بوم‌گرایی رمانتیک با گرایش‌های گذشته‌نگر»، «تقابل قطب‌بندی‌شده میان خود قربانی و دیگری اهریمنی»، «تأکید بر تجربه فردی رنج» و «اقناع عاطفی» را طبیعی می‌سازد و بدین ترتیب کنشگری اجتماعی و امکان دیالوگ با «دیگری» را تضعیف می‌نماید. در نتیجه، «افسانه» به‌مثابه مانیفست نیما، بیانیه‌ای شاعرانه و قدرتمند در نقد مدرنیته است که طبیعت را به تنها منبع معنا و مرجع اخلاق ارتقا می‌دهد، اما به دلیل گذشته‌نگری رمانتیک و تقلیل پیچیدگی‌های تاریخی به تقابلی ساده‌شده، خود موضوع نقادی از منظر مسئولیت اجتماعی و عاملیت تاریخی است.

کلیدواژه‌ها: نیما یوشیج، افسانه، تحلیل انتقادی استعاره، زبان‌شناسی زیست‌محیطی، استعاره مفهومی، ایدئولوژی، بوم‌گرایی.

From Linguistic Metaphors to Ideological Narrative: An Ecolinguistic Analysis of Nature-Based Metaphors in Nima Yoshij's *Afsāneh*

Mohsen Nobakht: Assistant Professor of General Linguistics,
Department of Language Studies,
Institute for Research and Development in the Humanities (SAMT),
Tehran, Iran.1.

Abstract

Nima Yoshij's poem *Afsāneh* is often read as a manifesto of modern Persian poetry. This study reinterprets it as an "ecologically-minded manifesto," drawing on a combined framework of Ecolinguistics (Stibbe, 2015) and Critical Metaphor Analysis (Charteris-Black, 2005). The qualitative analysis proceeded in three stages: identification, interpretation, and explanation. The results uncovered 82 linguistic metaphors with nature as their source domain. These fall into eight categories: plant (17%), animal (16%),

personification of nature (15%), elemental (13.5%), geographical (12%), fleeting beauty (11%), natural threat (10%), and natural shelter (6%). Taken together, these metaphors tell a larger story: the fall from a natural paradise and the return to nature's embrace. Ideologically, this narrative naturalizes several positions. It promotes a romantic ecologism with nostalgic leanings, a stark opposition between a victimized self and a demonic Other, an emphasis on individual suffering as a sign of authenticity, and a strong appeal to emotion. The consequence is a weakening of social agency and a suppression of dialogue with the Other. *Afsāneh* thus stands as a powerful poetic critique of modernity—one that elevates nature to the sole source of meaning and moral authority. Yet, precisely because of its romantic nostalgia and its reduction of history to a simple opposition, it also invites criticism from the perspectives of social responsibility and historical agency.

Keywords: Nima Yoshij, *Afsāneh*, Critical Metaphor Analysis, Ecolinguistics, Conceptual Metaphor, Ideology, Ecologism.

1. Introduction

Why does Nima Yoshij's *Afsāneh* remain urgent after nearly a century? The poem builds its worldview not through abstraction but through a dense network of nature-based metaphors—frozen plants, lost birds, speaking winds. This study reads *Afsāneh* as an ecologically-minded manifesto. It asks: what story does Nima construct by drawing so heavily on nature as his source of meaning? And what ideological consequences follow from this choice? Combining Ecolinguistics (Stibbe, 2015) and Critical Metaphor Analysis (Charteris-Black, 2004), the analysis identifies every nature-based metaphor, interprets how they cohere into a larger narrative, and explains what ideological work that narrative performs. The central claim is that Nima tells a powerful story of a "fall from a natural paradise and a return to nature's embrace"—a story that weakens social agency and makes genuine dialogue with the Other difficult to imagine.

2. Literature Review

Ecolinguistics studies how language shapes human relationships with the environment (Stibbe, 2015). It focuses on the "stories we live by"—mental models that guide behavior, often invisibly (Alexander & Stibbe, 2014). Conceptual Metaphor Theory (Lakoff & Johnson, 1980) explains how abstract domains are understood through concrete source domains. Critical Metaphor Analysis (Charteris-Black, 2004) adds a crucial layer: it asks how metaphors persuade and what gets hidden. Recent Iranian research has examined environmental lexis (Talebi Dastanai, 2016; Eftekhari et al., 2023), urban advertising (Minavand Hosseini, 2018; Moghaddari & Yousefi, 2022), and literary texts (Houshmand, 2021;

Razavian & Elahi Panah, 2023; Mohammad Ebrahimi Jahromi & Zaviyeh Anvari, 2024). Yet no study has applied a systematic, dual-framework analysis to a foundational text of modern Persian poetry. This article aims to fill that gap.

3. Methodology

This research follows the three-stage model of Critical Metaphor Analysis (Charteris-Black, 2004), using Ecolinguistics (Stibbe, 2015) as its evaluative framework. The complete text of *Afsāneh* was analyzed line by line. Metaphors were identified by "semantic tension"—a word or phrase whose literal meaning does not fit the context (Charteris-Black, 2004, pp. 37–42). Each metaphor was classified according to its source domain (plant, animal, personified nature, elemental, geographical, fleeting beauty, natural threat, or natural shelter). The analysis moved through three stages: identification (extracting all nature-based metaphors), interpretation (revealing the overarching conceptual metaphors and dominant story), and explanation (analyzing ideological positions, power relations, and practical-ethical implications).

4. Results and Discussion

4.1. Identification and classification

The analysis uncovered 82 linguistic metaphors with nature as their source domain, falling into eight categories (Table 1). Plant (17%) and animal (16%) metaphors together accounted for about one third of all metaphors—strong evidence that Nima’s primary cognitive strategy is analogy with other living beings. Personification (15%) and elemental (13.5%) metaphors followed. Geographical metaphors (12%) portrayed the world as inhospitable; fleeting beauty (11%) and natural threat (10%) formed two opposing poles. The least frequent but conceptually crucial category was natural shelter (6%), embodying the poet’s deepest longing.

Table 1. Distribution of nature-based metaphors in *Afsāneh* (summary)

Conceptual Category	Frequency	Percentage	Example
Plant	14	17%	"like a frozen plant stem"
Animal	13	16%	"a straying bird"

Personification	12	15%	"the cold wind said: O sad child"
Elemental	11	13.5%	"the turbulent wave"
Geographical	10	12%	"the cold and lonely valley"
Fleeting beauty	9	11%	"the smiles of spring"
Natural threat	8	10%	"the White Demon"
Natural shelter	5	6%	"the nest of the heart"

4.2. The overarching narrative: A fall from paradise

These metaphors converge on two large-scale conceptual metaphors: "HUMAN SOCIETY IS A VULNERABLE ECOSYSTEM" (plant, animal, geographical) and "NATURE IS AN AGENTIVE, ETHICAL HEALER" (personification, shelter, fleeting beauty). Their combination yields an overarching narrative: contemporary human life is an ecosystemic disease. A detached being, invaded by an unknown pathogen—the "White Demon"—has been cut off from a healthy, sentient mother-ecosystem ("first nature"). The "White Demon" has no single meaning; in the turbulent context of late Qajar Iran, it could evoke tyranny, ignorance, colonialism, or "modernization without roots." What matters is its discursive function: the relentless construction of a victimized Self and an absolute, evil Other. The cure is not civilizational progress but a "therapeutic return" to that lost ecosystem, accompanied by a painful acceptance of separation.

4.3. Ideological consequences of the narrative

From an ecolinguistic perspective, this narrative naturalizes several ideological positions. First, it promotes a **romantic ecologism with nostalgic leanings**: nature becomes the sole source of truth, industrial development inherently destructive (though a verse like "let me be left upon the meadow" does point to a future—a return to nature). Second, it constructs a **stark opposition** between a passive, victimized Self (plant and animal metaphors) and an evil, incomprehensible Other (the "White Demon"), making dialogue impossible. Third, it places heavy **emphasis on individual suffering** as the mark of authenticity: love is a turbulent wave, a fire, a snake's bite. Together, these positions weaken social agency and turn the search for meaning inward, away from collective action toward a nostalgic, individual embrace of nature.

4.4. The poem's paradoxical achievement

Afsāneh is a powerful poetic critique of destructive modernization. Nima's metaphorical grammar decenters the human and gives nature a voice. But the very strengths of that grammar—its romantic nostalgia, its reduction of complex history to a Manichean opposition—invite serious criticism. A story that sanctifies nature while silencing dialogue may be beautiful; whether it can serve as an ethics for a fragile planet is another question.

5. Conclusion

Nima's originality runs deeper than formal innovation. By building an ecologically-minded metaphorical language, he redefines the crisis of modernity as a fall from a natural paradise. This analysis has shown that combining Critical Metaphor Analysis with Ecolinguistics can uncover the hidden stories embedded in literary texts. This study focused on a single poem; future research might extend this approach to other modern Persian poems, prose narratives, or comparative studies across cultural contexts. The practical implication is simple but urgent: readers and critics must become more aware of the ideological weight carried by the nature metaphors they consume and reproduce. A beautiful story is not always an ethical one.

Keywords: Critical Metaphor Analysis; Ecolinguistics; *Afsāneh*; Nima Yoshij; nature metaphor; Persian poetry

References

- Alexander, R., & Stibbe, A. (2014). From the analysis of ecological discourse to the ecological analysis of discourse. *Language Sciences*, 41, 104-110.
- Charteris-Black, J. (2004). *Corpus approaches to critical metaphor analysis*. Palgrave Macmillan.
- Eftekhari, H., Nosratzadeh, F., & Kazemi, F. (2023). Kinship terms in Sanandaji Kurdish: A morphological and ecolinguistic analysis. *Journal of Persian Language and Literature*, 55, 27-52.
- Fill, A., & Mühlhäusler, P. (Eds.). (2001). *The ecolinguistics reader: Language, ecology and environment*. Continuum.
- Houshmand, E. (2021). *Mechanisms of ecoregion representation in Mamasani Lori folk poetry* (Doctoral dissertation). University of Isfahan.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.

- Minavand Hosseini, S. (2018). *Discourse-based strategies in reducing Tehran's environmental crises* (Doctoral dissertation). Payame Noor University.
- Mohammad Ebrahimi Jahromi, Z., & Zaviyeh Anvari, P. (2024). Analysis of nature-oriented verses in Saadi's sonnets from an ecolinguistic perspective. *Journal of Linguistic and Rhetorical Studies*, 16(42), 351-390.
- Moghaddari, S., & Yousefi, M. (2022). Critical discourse analysis of nature school advertisements: An ecolinguistic approach. *Language Research Journal*, 13(1), 99-127.
- Razavian, H., & Elahi Panah, T. (2023). An ecolinguistic look at the works of Houshang Moradi Kermani. *Journal of Linguistic and Rhetorical Studies*, 14(33), 213-247.
- Stibbe, A. (2015). *Ecolinguistics: Language, ecology and the stories we live by*. Routledge.
- Talebi Dastanai, M. (2016). *Structural and semantic analysis of environmental terms in three Persian dialects* (Doctoral dissertation). Alzahra University.
- Yushij, N. (2011). *The complete poems of Nima Yushij* (S. Tahbaz, Ed.). Negah Publishing.

۱- مقدمه

شعر «افسانه» نیا یوشیج را می توان بیانیه ای شاعرانه و پیچیده در باب رابطه انسان، طبیعت و بحران معنای معاصر دانست. هستی شناسی نیا در این شعر، نه در قالب بیان فلسفی، بلکه در شبکه ای به هم تنیده از استعاره هایی عرضه می شود که کانون یکسره آنها «طبیعت» است. این تمرکز نظام مند بر طبیعت به عنوان تنها گنجینه تصاویر معنا ساز، این پرسش بنیادی را پیش می کشد که روایت کلان نهفته در این منظومه استعاری، درباره رابطه انسان و طبیعت چیست و این روایت حامل چه مواضع ایدئولوژیک پنهانی است؟ پاسخ به این پرسش مستلزم خوانشی بینارشته ای در تقاطع زبان شناسی زیست محیطی و تحلیل انتقادی استعاره است. زبان شناسی زیست محیطی، با تمرکز بر «داستان هایی که بر اساس آنها زندگی می کنیم»، به بررسی تأثیر زبان بر رابطه انسان با اکوسیستم می پردازد (استیب، ۲۰۱۵). برای کشف این داستان های بنیادین، تحلیل انتقادی استعاره ابزاری مفید است، زیرا استعاره را نه صرفاً آرایه ای ادبی، بلکه سازوکاری شناختی برای درک مفاهیم انتزاعی از طریق امور ملموس می داند (لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰). این رویکرد نشان می دهد چگونه گزینش های استعاری خاص می توانند

دیدگاه‌های ایدئولوژیک را طبیعی‌سازی کنند (چارتریس-بلک، ۲۰۰۴). تلفیق این دو چارچوب، امکان واکاوی لایه‌های پنهان مانیفست نیما را فراهم می‌سازد.

بر این اساس، پژوهش حاضر در پی پاسخ به سه پرسش است: نخست، منظومه استعاره‌های طبیعت‌بنیاد «افسانه» چیست و از منظر زبان‌شناسی زیست‌محیطی چگونه قابل طبقه‌بندی است؟ دوم، این استعاره‌های به ظاهر پراکنده، چگونه در قالب استعاره‌های مفهومی کلان، روایتی منسجم دربارهٔ وضعیت انسان و معنای طبیعت می‌سازند؟ و سوم، این روایت استعاری، حامل کدام مواضع ایدئولوژیک، مناسبات قدرت و در نهایت، چه پیامدهای عملی-اخلاقی است؟

برای دستیابی به این اهداف، روش تحقیق به صورت کیفی و در سه گام پیوسته طراحی شده است. گام اول به شناسایی و طبقه‌بندی نظام‌مند تمامی استعاره‌های زبانی با حوزهٔ مبدأ طبیعت در متن شعر اختصاص دارد. در گام دوم، این استعاره‌ها از منظر شناختی تفسیر شده تا استعاره‌های مفهومی کلان و «داستان» حاکم بر متن استخراج گردد. سرانجام، گام سوم با اتکا به چارچوب انتقادی، به تبیین ایدئولوژی، روابط قدرت و تبعات عملی نهفته در این روایت استعاری خواهد پرداخت. این فرآیند تحلیلی، نه تنها درکی ژرف‌تر از شاهکار نیما و مانیفست بوم‌اندیشانه‌اش ارائه می‌دهد، بلکه نمونه‌ای روشنگر از ظرفیت چارچوب‌های تحلیلی نوین در مطالعات ادبیات فارسی به دست خواهد داد.

۲- پیشینه

۲-۱ مطالعات داخلی در مورد افسانه

شعر «افسانه» نیما یوشیج، به عنوان سنگ بنای شعر نو فارسی، همواره کانون توجه پژوهشگران بوده و از منظرهای گوناگونی مورد تحلیل قرار گرفته است. مرور این مطالعات، سیر تحول نگاه انتقادی به این اثر و نیز شکاف موجود برای پژوهش حاضر را روشن می‌سازد.

دسته‌ای از پژوهش‌ها بر جنبه‌های صوری، ساختاری و روایی «افسانه» تمرکز داشته‌اند. برای نمونه، غلامحسین زاده و همکاران (۱۳۸۹) با رویکرد نشانه‌شناختی به روایت‌شناسی این منظومه پرداخته و رمزگان‌های به کاررفته در دو روایت اصلی آن را تحلیل کرده‌اند. از سوی دیگر، تسلیمی (۱۳۹۹) مفهوم «افسانه‌گردانی» را به عنوان شیوه‌ای بینامتنی برای خوانش ساختار شعر آزاد نیما، به‌ویژه در شعر «برف»، معرفی کرده و بر دگردیسی و واژگونی آگاهانهٔ عناصر افسانه‌ای در کار نیما تأکید نموده است. این

دسته از مطالعات، اگرچه بر ساختار زبان شعر متمرکزند، اما عموماً فاقد چارچوب نظری برای واکاوی کارکرد ایدئولوژیک این سازه‌های زبانی هستند.

رویکردی دیگر، مؤلفه‌های محتوایی «افسانه» را در کانون توجه قرار داده است. مطالعاتی مانند طایفی و همکاران (۱۳۹۶) و نیز فاطمی و علوی‌زاده (۲۰۰۹/۱۳۸۸) به بررسی رگه‌های مکتب رمانتسم در این شعر و مقایسه تطبیقی آن با آثار هم‌عصر در ادبیات عرب (مانند «المساء» خلیل مطران) پرداخته و بر ویژگی‌هایی چون طبیعت‌گرایی، درون‌گرایی و تخیل شاعرانه تأکید کرده‌اند. در حوزه ادب غنایی نیز عباسی سرداری و کاردگر (۱۴۰۲) ویژگی‌های غنایی «افسانه» را با تمرکز بر عشق زمینی، انسان‌گرایی و ساختارنمایشی آن بررسی نموده‌اند. این پژوهش‌ها درک ما را از درونمایه‌های شعر غنا می‌بخشند، اما «طبیعت» در آنها بیشتر به عنوان صحنه یا زمینه عواطف انسانی در نظر گرفته شده، نه به عنوان یک سامانه مفهومی فعال و معنا ساز.

برخی پژوهش‌ها جایگاه «افسانه» را در شبکه روابط بینامتنی بررسی کرده‌اند. مطالعه پاشائی مرادلو و همکاران (۱۴۰۳) با اتکا به نظریه «اضطراب تأثیر» هارولد بلوم تقابل ادبی شهریار را به عنوان شاعر متأخر با نیما و امی کاود و استراتژی‌های شهریار برای خلق اثر اصیل («دو مرغ بهشتی») تحت تأثیر «افسانه» را تحلیل می‌کند. همچنین، نشایی و نودهی (۱۳۹۷) با تحلیل «ارتباط غیرکلامی» به عنوان شاخصه سبکی نشان داده‌اند که چگونه اشارات، حرکات و فضاسازی‌های غیرزبانی در «افسانه» به انتقال مفاهیم عمیق اجتماعی کمک می‌کنند. این دسته از مطالعات به تعامل متن با دیگر متون یا مخاطب توجه دارند، اما تحلیل آنها معطوف به سطح فرازبانی (پاراگرانگویی) است و تحلیل نظام‌مند سازوکارهای درون‌زبانی مانند استعاره را در دستور کار ندارد.

۲-۲ مطالعات در زمینه زبان‌شناسی زیست محیطی

در دهه اخیر، پژوهش‌های زبان‌شناسی زیست محیطی در ایران در چهار محور اصلی متمرکز شده‌اند: مطالعات واژگانی و رده‌شناختی، تحلیل گفتمان متون دیداری و تبلیغاتی، پژوهش‌های ادبی و روایتی، و مطالعات میان‌رشته‌ای بر متون مقدس و گفتمان علمی.

در حوزه مطالعات واژگانی، طالبی دستنئی (۱۳۹۵) نشان داد که واژگان محیطی غالباً ساده و بر اساس مؤلفه‌های معنایی مانند رفتار جانوران یا ویژگی‌های گیاهان سازماندهی می‌شوند. افتخاری، نصرت‌زاده و کاظمی (۱۴۰۲) با تحلیل اصطلاحات خویشاوندی در گویش کردی سنندج نشان دادند که این اصطلاحات پیوند تنگاتنگی با بستر فرهنگی و محیطی منطقه دارند. افتخاریف نصرت‌زاده و کاظمی در پژوهشی دیگر (۱۴۰۲) نیز با

مقایسه اصطلاحات خویشاوندی در فارسی تهرانی و انگلیسی سالت‌لیک‌سیتی، تأثیر محیط زیست بر ساختارهای زبانی را بررسی کردند.

در زمینه تحلیل گفتمان متون دیداری و تبلیغاتی، میناوند حسینی (۱۳۹۷) با بهره‌گیری از تحلیل گفتمان انتقادی و زبان‌شناسی شناختی نشان داد که طراحی نظری-کاربردی پیام‌های زیست‌محیطی می‌تواند به کاهش بحران‌هایی مانند کم‌آبی و آلودگی هوا کمک کند. سادات مقداری و یوسفی (۱۴۰۱) نیز گزارش کردند که پیام‌های مدارس طبیعت عمدتاً بر ترویج رابطه مثبت انسان-طبیعت متمرکزند.

پژوهش‌های ادبی با رویکرد زبان‌شناسی زیست‌محیطی (هوشمند، ۱۴۰۰؛ حسین‌پور و هدایتی‌زاده، ۱۴۰۲؛ رضویان و الهی‌پناه، ۱۴۰۲) نشان داده‌اند که متون روایتی حامل بازنمایی‌های هویت، طبیعت و ارزش‌های زیست‌محیطی هستند. رضویان و الهی‌پناه (۱۴۰۲) در بررسی آثار هوشنگ مرادی کرمانی دریافتند که فلسفه‌هایی چون «ارزش نهادن به زندگی» و «احترام به همه گونه‌ها» در این متون بازتولید می‌شوند. صفایی‌سنگی و کارگر (۱۴۰۱) نیز با بررسی واژگان «ترجمان‌الاشراق» ابن عربی، نقش زبان در بازنمایی طبیعت در متون عرفانی را مورد توجه قرار دادند. در حوزه تحلیل متون ادبی کلاسیک محمدابراهیمی جهرمی و ذوی‌الانوار (۱۴۰۳) در پژوهشی با عنوان «تحلیل ابیات طبیعت‌محور غزلیات سعدی از منظر زبان‌شناسی زیست‌محیطی»، با بهره‌گیری از انگاره هشت‌گانه استیسی (۲۰۲۱) شامل قالب، استعاره، ارزیابی، هویت، باور، محوسازی، برجسته‌سازی و روایت، به تحلیل سی و پنج بیت طبیعت‌محور از غزلیات سعدی پرداخته‌اند. یافته‌های ایشان نشان می‌دهد که داستان «برجسته‌سازی» با ۸۷ مورد (۳۵/۳۷ درصد) بالاترین بسامد و داستان «هویت» با ۲ مورد (۰/۸۱ درصد) کمترین بسامد را داشته است. پژوهشگران نتیجه گرفته‌اند که بسامد بالای برجسته‌سازی، حکایت از نگاه عمیق سعدی به پیوند انسان و طبیعت دارد؛ به گونه‌ای که طبیعت در غزلیات او بازتابی از احساسات، تجربیات و آموزه‌های اخلاقی است. از سوی دیگر، بسامد پایین داستان هویت نشان می‌دهد که سعدی بیشتر طبیعت را از منظر فردی توصیف می‌کند نه جمعی. این پژوهش در نهایت طبیعت را در غزلیات سعدی عنصری پویا و معنادار فراتر از یک تصویرپردازی ساده معرفی می‌کند.

در حوزه مطالعات میان‌رشته‌ای، شاه‌ناصری (۱۳۸۸) نشان داد که زبان علم، به‌ویژه از طریق ساختارهای مجهول، می‌تواند عامل انسانی را محو و سیاست‌های محیطی را مشروع بخشد. مهرابی، امرائی و نظریگی (۱۴۰۱) با مطالعه‌ی بازنمایی عناصر طبیعت در قرآن کریم نشان دادند که این متن مقدس، طبیعت را به‌عنوان بخشی معنادار و دارای ارزش اخلاقی و معنوی باز می‌نماید.

با وجود غنای مطالعات پیشین، سه خلأ عمده در تحلیل «افسانه» مشهود است:

۱. فقدان چارچوب نظری تلفیقی: هیچ‌یک از پژوهش‌های موجود، چارچوب ترکیبی «زبان‌شناسی زیست‌محیطی انتقادی» و «تحلیل انتقادی استعاره» را برای خوانش شعر به کار نگرفته‌اند.

۲. نادیده گرفتن کارکرد ایدئولوژیک زبان: مطالعات پیشین، «طبیعت» را بیشتر به عنوان موضوع یا درونمایه بررسی کرده‌اند، نه به مثابه یک دستور زبان استعاری که فعالانه در ساخت جهان‌بینی و روابط قدرت مشارکت دارد.

۳. عدم پیوند سطوح تحلیل: شکافی بین تحلیل‌های صوری (ساختار)، محتوایی (مضمون) و تأثیرگذاری (بینامتنیت) وجود دارد. پژوهشی که به‌طور نظام‌مند این سطوح را از شناسایی استعاره‌های زبانی تا تفسیر الگوهای شناختی و سپس تبیین پیامدهای ایدئولوژیک آنها پیوند دهد، مشاهده نشده است.

نوآوری پژوهش حاضر در پر کردن همین شکاف‌هاست. این مقاله با تمرکز بر منظومه استعاره‌های طبیعت‌بنیاد و با بهره‌گیری از چارچوبی بینارشته‌ای، در پی آن است که نشان دهد «افسانه» نه تنها بیانگر احساسات شخصی یا نوآوری صوری، که یک «مانیفست گفتمانی» تمام‌عیار است که بحران انسان معاصر را در قالب یک روایت اکولوژیک بازتعریف و طبیعی‌سازی می‌کند. در دهه‌های اخیر، رشته بینارشته‌ای زبان‌شناسی زیست‌محیطی با هدف واکاوی نقش زبان در شکل‌دهی به رابطه انسان و جهان زیست‌تحوالی بنیادین را در تحلیل گفتمان تجربه کرده است. در کانون این رویکرد، مفهوم «داستان‌هایی که با آنها زندگی می‌کنیم» قرار دارد؛ روایت‌های زبانی عمیقی که دیدگاه‌ها، ارزش‌ها و کنش‌های ما را نسبت به زیست‌کره سازمان می‌دهند (Stibbe, 2015). از آنجا که ادبیات، به‌ویژه شعر، عرصه اوج آفرینش و تمرکز این «داستان‌ها»ست، تحلیل ادبی با چارچوب زبان‌شناسی زیست‌محیطی، به یکی از جذاب‌ترین حوزه‌های پژوهش تبدیل شده است.

۳-۲ از استعاره تا ایدئولوژی: مطالعات خارجی

آرن استیب (۲۰۱۵) در اثر مرجع خود زبان‌شناسی زیست‌محیطی: زبان، محیط زیست و داستان‌هایی که با آنها زندگی می‌کنیم^۱ جعبه ابزار تحلیلی جامعی ارائه می‌کند که امکان نقد گفتمان‌های مخرب و ترویج روایت‌های زیست‌محور را فراهم می‌سازد. او بر تحلیل سازه‌هایی مانند استعاره، قالب‌بندی، ایدئولوژی، برجستگی و حذف تأکید

^۱ Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live By

می‌ورزد. «این چارچوب، سنگ بنای نظری بسیاری از تحلیل‌های ادبی معطوف به محیط زیست بوده است و امکان تحلیل نظام‌مند استعاره‌های طبیعت‌بنیاد در یک شعر را به‌مثابه کنش‌هایی ایدئولوژیک فراهم می‌آورد (برای نمونه‌های عملی کاربست این چارچوب در تحلیل متون ادبی، ر.ک. استبی، ۲۰۱۵ فصل‌های ۴ تا ۷).»

در سطح تحلیل خُرد، پژوهش‌های بسیاری بر استعاره به‌عنوان کلیدی‌ترین سازوکار شناختی-زبانی متمرکز شده‌اند. ریشه‌های این نگاه به نظریه انقلابی لیکاف و جانسون (۱۹۸۰) درباره «استعاره‌های مفهومی» بازمی‌گردد. کاربرد این نظریه در حوزه محیط زیست توسط محققانی چون اندرو گوتلی پیگیری شد. گوتلی (۱۹۹۶) در مقاله‌ای تأثیرگذار با عنوان «دستور زبان سبز و استعاره‌های زبانی»^۲ نشان می‌دهد چگونه انتخاب‌های دستوری خاص در بازنمایی طبیعت، اسطوره سلطه انسان را طبعی جلوه می‌دهند. این تحلیل‌ها راه را برای تحلیل انتقادی استعاره هموار کردند که بر کارکرد ایدئولوژیک و اقناعی استعاره در گفتمان تأکید دارد (Charteris-Black, 2004). برای نمونه، پژوهش‌های عملی در این حوزه را می‌توان در شماره‌های ویژه‌ای از مجلاتی مانند زبان و محیط زیست^۳ یا ارتباط محیط زیستی^۴ مشاهده کرد که به تحلیل گفتمان متون ادبی و رسانه‌ای می‌پردازند.

همزمان، حوزه نقد ادبی بوم‌محور^۵ نیز از تحلیل زبانی غافل نمانده است. گرگ گارارد^۶ (۲۰۱۲) در کتاب نقد بوم‌محور^۷ فصلی را به تحلیل استعاره‌های محیط زیستی (مانند «کشتی فضایی زمین» یا «تولید مثل») اختصاص داده و نشان می‌دهد این استعاره‌ها چگونه درک ما از بحران‌های زیست‌محیطی را شکل می‌دهند. از سوی دیگر، رویکرد نقد بوم‌محور مادی^۸ که توسط سرنا آیوینو و سرپیل اوپرم (۲۰۱۴) بسط داده شد، بر درهم‌تنیدگی قصه‌ها و ماده تأکید دارد و به تحلیل چگونگی بازنمایی عاملیت^۹ عناصر غیرانسانی در ادبیات می‌پردازد. این رویکرد به طور طبیعی با تحلیل‌های دستورزبانی در زبان‌شناسی نقش‌گرا همپوشانی دارد و نشان می‌دهد چگونه ارتقای دستوری یک عنصر طبیعی به جایگاه فاعل می‌تواند جهان‌نمایی انسان‌محور را متزلزل کند.

مفهوم «حذف»^{۱۰} که استیب آن را یکی از شکل‌های کلیدی گفتمان مخرب می‌داند، در ادبیات به شکلی پیچیده ظاهر می‌شود. در ادبیات دوران آنتروپوسن، شاعران و

2. Green Grammar and Grammatical Metaphor

3. Language & Ecology

4. Environmental Communication

5. Ecocriticism

6. Garrard, G.

7. Ecocriticism

8. Material Ecocriticism

9. Agency

10. Erasure

نویسندگان از سکوت و حذف به عنوان تکنیکی ادبی برای نمایاندن فاجعه‌ای خاموش استفاده می‌کنند. برای نمونه، بررسی‌هایی که بر شعر معاصر مرتبط با انقراض یا تغییرات اقلیمی انجام شده (مانند آثار مورد تحلیل در مجله مطالعات بینارشته‌ای در ادبیات و محیط زیست^{۱۱})، نشان می‌دهند که چگونه توصیف مناظری عاری از صدا یا حضور گونه‌های زیستی، خود به بیانیه‌ای قدرتمند علیه تخریب تبدیل می‌شود. این نگاه، امکان تحلیل لایه‌های سکوت و غیاب در متون ادبی کلاسیک را نیز فراهم می‌سازد.

مرور فوق نشان می‌دهد که زبان‌شناسی زیست‌محیطی و نقد ادبی بوم‌محور با همگرایی و ارائه ابزارهای تحلیلی دقیق (استعاره، دستوری، گفتمانی)، چارچوبی نیرومند برای خوانش انتقادی متون ادبی و کشف روایت‌های نهفته در باب طبیعت فراهم کرده‌اند. با این حال، کاربرد نظام‌مند و گسترده این چارچوب‌های بینارشته‌ای بر ادبیات فارسی، به ویژه شعر مدرن بنیادینی مانند «افسانه» نیما یوشیج، کمابیش مغفول مانده است. پژوهش‌های موجود بیشتر بر مضامین کلی طبیعت‌گرایی یا مکتب رمانتیسم متمرکز بوده و کمتر به واکاوی سازوکارهای زبانی خرد و کارکرد ایدئولوژیک نظام استعاره‌ی حاکم بر متن پرداخته‌اند.

پژوهش حاضر در پی پر کردن این شکاف است. با الهام از چارچوب نظری استیپ (۲۰۱۵) و بهره‌گیری از روش‌های تحلیلی مطرح در حوزه استعاره (لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰؛ چارتریس-بلک، ۲۰۰۴) و نقد بوم‌محور مادی (ابوینو و اوپرمن، ۲۰۱۴)، در پی آن است تا نشان دهد «افسانه» چگونه از طریق یک دستور زبان استعاره‌ی طبیعت‌بنیاد تمام‌عیار، بحران هویت انسان ایرانی در آستانه تجدید را در قالب یک تراژدی اکولوژیک بازتعریف می‌کند. این تحلیل، نه تنها درکی نو از این شاهکار ادبی ارائه می‌دهد، بلکه گامی است در جهت ایجاد گفت‌وگویی سازنده بین نظریه‌های پیشروی نقد بوم‌محور جهانی و میراث غنی ادبیات فارسی.

۳- روش‌شناسی

این پژوهش با هدف واکاوی انتقادی استعاره‌های زیست‌محیطی در شعر «افسانه» نیما، از چارچوب ترکیبی تحلیل انتقادی استعاره (چارتریس-بلک، ۲۰۰۴) و رویکرد زبان‌شناسی زیست‌محیطی (استیپ، ۲۰۱۵) بهره می‌برد. این تلفیق در قالب یک مدل سه‌لایه سازماندهی شده است: لایه نخست (شناسایی در سطح زبانی) مبتنی بر تعریف چارتریس-بلک از استعاره با «تنش معنایی» و بهره‌گیری از نگاشت حوزه مبدأ/مقصد

¹¹ ISLE: Interdisciplinary Studies in Literature and Environment

(لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰) انجام می‌شود؛ لایه دوم (تحلیل ساختارهای شناختی) صرفاً با ابزار نظریه استعاره مفهومی صورت می‌گیرد؛ و لایه سوم (واکاوی پیامدهای اجتماعی و ایدئولوژیک) حاصل تلفیق سطح سوم مدل چارتریس-بلک (کاربردشناختی/اجتماعی) با معیار ارزشیابی استیب (تمیز «داستان‌های مفید» از «مخرب» برای رابطه انسان و طبیعت) است.

روش کار به صورت کیفی و در سه گام متوالی طراحی شده است:

گام نخست، شناسایی و طبقه‌بندی نظام‌مند تمامی استعاره‌های زبانی با حوزه مبدأ «طبیعت» در متن شعر است. معیار تشخیص استعاره در این پژوهش، خروج واژه یا عبارت از معنای تحت‌اللفظی در بافت مصراع است (تنش معنایی). شمارش استعاره‌ها به صورت دستی و با ثبت هر مورد در برگه کدگذاری انجام شده است. تمامی استعاره‌هایی که حوزه مبدأ آنها عناصر یا پدیده‌های طبیعی (گیاهان، جانوران، عوارض جغرافیایی، عناصر جوی و...) باشد، استخراج و در هشت دسته مفهومی طبقه‌بندی شده‌اند. برای جلوگیری از تداخل احتمالی میان دسته‌ها (مانند «گل» که هم در دسته گیاهی و هم در دسته زیبایی فانی ظاهر می‌شود)، بافت بی‌واسطه مصراع ملاک نهایی قرار گرفته است: اگر واژه در نقش تشبیه انسان/عاشق به کار رفته باشد در دسته گیاهی، و اگر در نقش ارزش‌گذاری زیبایی‌شناختی طبیعت باشد در دسته زیبایی فانی قرار می‌گیرد.

در گام دوم، این استعاره‌ها از منظر شناختی تفسیر می‌شوند تا الگوهای کلان (استعاره‌های مفهومی) و روایت مسلط بر متن استخراج گردد. در این گام، صرفاً از ابزار نظریه استعاره مفهومی (لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰) و با تمرکز بر کشف نگاشت‌های میان حوزه مبدأ و مقصد استفاده می‌شود.

گام سوم و پایانی، با اتکا به رویکرد انتقادی، به تبیین ایدئولوژی، روابط قدرت و دلالت‌های عملی-اخلاقی این روایت استعاری می‌پردازد. در این گام، سطح سوم مدل چارتریس-بلک (کاربردشناختی/اجتماعی) ابزار واکاوی «ایدئولوژی و قدرت» را فراهم می‌آورد، و زبان‌شناسی زیست‌محیطی استیب (۲۰۱۵) «معیار و غایت نقد» یعنی تمیز داستان‌های مفید از مخرب برای رابطه انسان با جهان زیست را تعیین می‌کند.

این فرآیند، با الهام از پارادایم تحقیقی در مطالعات زبان‌شناسی زیست‌محیطی انتقادی (استیب، ۲۰۱۵)، زبان را نه به‌عنوان آینه خنثی، بلکه به‌مثابه کنشی اجتماعی مؤثر در شکل‌دهی به رابطه انسان با جهان زیست می‌داند. تمرکز این تحلیل بر متنی واحد («افسانه») امکان کاوشی عمیق و فشرده را فراهم می‌سازد و چارچوبی تحلیلی برای مطالعات مشابه در ادبیات فارسی پیشنهاد می‌دهد.

۴- مبانی نظری

این پژوهش برای تحلیل شعر «افسانه» نیما یوشیج، بر سه رکن نظری تکیه دارد: زبان-شناسی زیست محیطی، نظریه استعاره مفهومی، و تحلیل انتقادی استعاره. تلفیق این چارچوب‌ها امکان واکاوی چندسطحی روایت‌های طبیعت‌محور در شعر را فراهم می‌سازد- از شناسایی صورت‌های زبانی تا کشف الگوهای شناختی و نهایتاً نقد پیامدهای ایدئولوژیک و اجتماعی آن‌ها.

۴-۱ زبان‌شناسی زیست محیطی: زبان به مثابه کنش زیست‌بومی

زبان‌شناسی زیست محیطی، به عنوان شاخه‌ای انتقادی، به بررسی رابطه دیالکتیک زبان و اکوسیستم می‌پردازد. این رویکرد بر این باور است که زبان صرفاً بازتاب‌دهنده واقعیت نیست، بلکه ابزار قدرتمندی در ساخت، تثبیت یا تغییر روابط انسان با طبیعت است (Fill, 2015; Muhlhauser, 2001; Stibbe, 2015). هسته مرکزی این رویکرد، تحلیل «روایت‌هایی است که بر اساس آنها زندگی می‌کنیم» (Stibbe, 2015). این روایت‌های زبانی که در لایه‌های مختلف گفتمان جاری می‌شوند، می‌توانند هم‌زیستی پایدار را ترویج کنند (روایت‌های مفید) یا با طبیعی‌سازی سلطه انسان، به تخریب محیط زیست مشروعیت بخشند (روایت‌های مخرب) (Alexander & Stibbe, 2014). استیب (۲۰۱۵) برای تشریح سازوکارهای این روایت‌سازی، هشت ابزار یا صورت زبانی کلیدی را برمی‌شمارد: استعاره، قاب‌بندی، ایدئولوژی، برجستگی، حذف، ارزیابی، هویت و باور. در این میان، استعاره به دلیل نقش بنیادین‌اش در ساختاربخشی به ادراک و مفهوم‌پردازی جایگاهی محوری دارد. از این منظر، متون ادبی- و به ویژه شعر با تراکم تصاویر استعاره‌ای خود- نه فقط آینه فرهنگ، بلکه عامل فعال در شکل‌دهی به نگرش‌های زیست محیطی هستند (Chukwu & Agwuocha, 2022).

۴-۲ نظریه استعاره مفهومی: زیرساخت شناختی معنا

نظریه استعاره مفهومی (Lakoff & Johnson, 1980) انقلابی در فهم ما از استعاره ایجاد کرد و آن را از حوزه زیبایی‌شناسی ادبی به سطح شناختی منتقل نمود. بر پایه این نظریه، استعاره صرفاً آرایه زبانی نیست، بلکه سازوکاری ذهنی و ناخودآگاه است که امکان درک مفاهیم انتزاعی و پیچیده (حوزه مقصد) را از طریق نگاشت ویژگی‌های حوزه‌های ملموس و عینی (حوزه مبدأ) فراهم می‌کند. این نگاشت‌های نظام‌مند، خود را در سه قالب اصلی نشان می‌دهند: استعاره‌های ساختاری (مانند «استدلال جنگ

است»، استعاره‌های هستی‌شناختی (مانند درک احساسات به عنوان شیء) و استعاره‌های جهت‌دار (مانند «خوبی بالا است»). این الگوها صرفاً در زبان منعکس نمی‌شوند، بلکه شیوه‌اندیشیدن و عمل کردن ما را سامان می‌بخشند (Gibbs, 1994). در مطالعات ادبی، این چارچوب ابزاری قدرتمند برای کشف الگوهای معناسازی عمیق در پشت تصاویر شعری به دست می‌دهد و نشان می‌دهد چگونه یک شاعر، جهان‌بینی خاص خود را از طریق نظام استعاری به مخاطب انتقال می‌دهد (Charteris-Black, 2004).

۳-۴ تحلیل انتقادی استعاره: پیوند شناخت، قدرت و ایدئولوژی

تحلیل انتقادی استعاره (Charteris-Black, 2004)، با پذیرش بنیان‌های شناختی نظریه پیشین، گامی فزاینده‌تر می‌نهد و به کارکرد اجتماعی و ایدئولوژیک استعاره می‌پردازد. این رویکرد، استعاره را نه پدیده‌ای خنثی، بلکه ابزاری اقناعی می‌داند که در بافتارهای گفتمانی خاص برای توجیه یا به چالش کشیدن مناسبات قدرت به کار می‌رود. چارتریس-بلک (۲۰۰۴) تحلیل را در سه سطح به هم پیوسته پیش می‌برد:

الف) سطح زبانی: شناسایی و طبقه‌بندی استعاره‌ها در متن.

ب) سطح شناختی: تحلیل الگوهای مفهومی حاکم و شیوه ساخت یابی تجربه از طریق آنها.

ج) سطح کاربردشناختی / اجتماعی: واکاوی انگیزه‌های گفتمانی، پیامدهای ایدئولوژیک و نقش استعاره در طبیعی‌سازی باورها یا حذف گزینه‌های جایگزین.

این چارچوب، پل ضروری میان تحلیل شناختی متن و نقد اجتماعی آن است و نشان می‌دهد چگونه انتخاب‌های استعاری یک شاعر می‌تواند - حتی ناخواسته - در خدمت بازتولید روایت‌های مسلط یا مقاومت در برابر آنها قرار گیرد.

تلفیق سه چارچوب فوق، یک مدل تحلیلی یکپارچه‌ای برای این پژوهش می‌سازد:

- لایه بوم‌شناختی-انتقادی: با رهیافت زبان‌شناسی زیست‌محیطی (استیب، ۲۰۱۵)، معیار و غایت نقد مشخص می‌شود: تمیز روایت‌های مفید از مخرب در بازنمایی رابطه انسان و طبیعت.

- لایه شناختی-معناشناختی: با بهره‌گیری از نظریه استعاره مفهومی (لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰)، ساختار عمیق معنایی شعر و الگوهای استعاری کلان حاکم بر آن (مانند طبیعت به عنوان مادر/معبد یا انسان به عنوان گیاه/غریبه جدا افتاده) کشف و نظام‌مند می‌شود.

- لایه گفتمانی-ایدئولوژیک: با ابزار تحلیل انتقادی استعاره (چارتریس-بلک، ۲۰۰۴)، کارکرد گفتمانی این نظام استعاره واکاوی می‌شود. این که این الگوها چه ارزش‌هایی را برجسته، چه گزینه‌هایی را حذف، چه روابط قدرتی را طبیعی و در نهایت، چه «کنش‌ها» یا «بی‌کنشی‌هایی» را برای مخاطب خود توجیه یا تقبیح می‌کنند. این مدل ترکیبی، شعر «افسانه» را به مثابه یک «رویداد گفتمانی اکولوژیک» در نظر می‌گیرد که در آن، بحران تجدد از طریق یک نظام استعاره طبیعت‌محور صورت‌بندی شده و مواضع ایدئولوژیک خاصی را- اعم از آگاهانه یا ناخودآگاه- به خواننده پیشنهاد یا تحمیل می‌کند.

۵- بحث و تحلیل

۵-۱ یافته‌ها

بخش یافته‌های این پژوهش، عینی‌ترین دستاورد گام نخست تحلیل، یعنی شناسایی و طبقه‌بندی نظام‌مند استعاره‌های زبانی در شعر «افسانه» است. در این مرحله، با واکاوی تمامی مصرع‌های شعر، کلیه واژگان و عباراتی که با حوزه مبدأ «طبیعت» (شامل پدیده‌ها، عناصر، جانداران و عوارض جغرافیایی) مفاهیم انسانی و انتزاعی را تصویر می‌ساختند، استخراج و ثبت شدند. این فرآیند، منجر به تشکیل یک دادگان جامع از استعاره‌های طبیعت‌بنیاد شعر گردید که در ادامه، براساس اشتراک مفهومی حوزه مبدأ، در هشت دسته اصلی سازماندهی شدند. هدف این بخش، ارائه تصویری کمی و عینی از تراکم، تنوع و اولویت‌های استعاره‌نیماست که به مثابه سنگ بنای تحلیل‌های تفسیری و انتقادی مراحل بعد خواهد بود. داده‌های این بخش در قالب جدول ۱ ارائه می‌گردد.

جدول ۱: دسته‌بندی استعاره‌های طبیعت‌بنیاد در شعر «افسانه» نیما یوشیج

کلید مفهومی (دسته)	استعاره مفهومی (حوزه مقصد / حوزه مبدأ)	بسامد وقوع در متن	درصد وقوع در متن	نمونه‌های استعاره زبانی (نمونه‌ها)
۱. انسان/عاشق به مثابه (پژمرده/شکوفه)	انسان/عاشق/دل یک گیاه (فسرده، گل، سبزه، درخت) است.	۱۴	۱۷٪~	"ساقه‌ی گیاهی فسرده"، "گل من"، "خنده‌ای ناشکفت از گل"، "گل عشقم"، "گل سرخ شکفت"، "گل به لبخند"، "گل‌های کوچک"، "گل"

نار"، "گل کرده با
دلربایی"، "شاخه‌ی سبز هر
لحظه زاید"، "برگش تهی
کرد"، "گل به صحرا در
آمد چو آتش"، "گل بر سر
شاخه آویز"، "نوگل من"

۲. انسان/احساسات به‌مثابه پرنده/حیوان	انسان (عاشق، دل، غم) یک پرنده یا حیوان (معصوم، درنده، بی‌پناه) است.	۱۳	~۱۶	"مرغ هرزه‌درا"، "بلبل بینوا"، "جغد غمناک"، "گوزن فراری"، "کله‌ی چند بز"، "گرگ... سر می‌نماید"، "بره‌های سفید و سیه"، "پرنده به شاخه در خواب"، "فاخته گم آشپانه"، "توکا به ویرانه"، "روباہ آوازخوان"، "مار درد"، "عشق پرواز جوید"
--	---	----	-----	---

۳. طبیعت به‌مثابه موجود زنده هم‌درد (انسان‌نگاری)	طبیعت (کوه، باد، شب، ماه) یک انسان غمگین، سخنگو یا همراه است.	۱۲	~۱۵	"باد سرد گفت: ای طفل محزون"، "آسمان و ستاره افسرده بودند"، "باد سرد نعره می‌زد"، "شب ژاله می‌زد"، "ماه خندان"، "چهره بگشاد و چون برق خندید"، "کوه‌ها پهلوانان خودسر"، "باد فرسوده می‌خواند"، "ماه غمگین"، "جرس‌ها فسرده"، "سیل برداشت فریاد"، "آسمان سینه‌ای باز"
---	---	----	-----	--

۴. عشق/رنج/غم به- مثابه پدیده‌ی طبیعی	عشق، رنج و غم یک عنصر یا پدیده طبیعی (آتش، آب، باد، بیماری) است.	۱۱	~۱۳، ۵	"درد چون مار"، "قلب پر گیر و دار"، "عشق هذیان بیماری"، "باران زهری"، "آتش آشفته خیزد ز دل‌ها"، "موج آشفته"، "نقش بر آب"، "خون خود را ریخت"، "اشک‌های شبانہ"، "قطره‌ی اشک"، "خنده‌های بهاران"
--	---	----	--------	--

۵. جهان/زندگی به- جهان، زندگی یا ۱۰ ~۱۲٪ مثابه مکان طبیعی موقعیت انسان یک (بیابان، دره، کوه) مکان طبیعی خشن، تنگ یا مرتفع است.	"دره ی سرد و خلوت"، "بیابان موحش"، "دره ی تنگ"، "راه رهروان"، "خرابه"، "کوه های کباچین"، "خاکدان"، "صحنه ی باغ"، "خلوت کوه"، "بهشت همجو ویرانه"
۶. زیبایی، شادی و ۹ ~۱۱٪ زیبایی/شادی/امید امید یک پدیده به مثابه پدیده ی طبیعی زیبا اما گذرا طبیعی فانی (بهار، گل، مهتاب، ستاره) است.	"لبخنده های بهاران"، "مهتاب در صحنه ی باغ"، "ستاره می درخشد"، "آفتاب طلایی"، "ژاله همجو الماس"، "بهار در آغوش"، "صبح طربناک"، "دشت هفت رنگه"، "چمن دلریا"
۷. تهدید/ویرانی به- تهدید، فریب و ۸ ~۱۰٪ مثابه پدیده ی طبیعی ویرانی یک پدیده مخرب یا موجود طبیعی مخرب (سیل، دیو، هیولا، طوفان) است.	"دیو سپید"، "هیولای سیاه شرربار"، "تندباد"، "سیل فریاد برداشت"، "دندانه ی کوه"، "ابر خونین"، "توفان خروشید"، "نمایشگاه روباهان"
۸. خانه، آرامش و ۵ ~۶٪ خانه/آرامش/تعلق تعلق یک پدیده به مثابه پدیده ی طبیعی (آشیانه، طبیعی خوابگاه، دامان کوه) است.	"آشیانه"، "آشیان دل"، "خوابگاه شبان"، "دامان کوه"، "خانه ی شوق"
مجموع ۸۲ ~۱۰۰٪	

بررسی نظام مند داده های جدول، که حاصل نخستین مراحل واکاوی متن است، الگوهای معناداری را در منظومه استعاری نیما آشکار می سازد که درک هستی شناختی شاعر از رابطه انسان و طبیعت را عمق می بخشد. نخستین و برجسته ترین الگو، غلبه بی چون و چرای استعاره های گیاهی (با ۱۷ درصد فراوانی) است. این تقدم کمی، گواه رویکردی اکولوژیک و ریشه دار است که انسان را نه موجودی جدا افتاده و برتر، بلکه جاندار گیاهوار تصویر می کند که حیات و ممات اش در گرو همان چرخه های رشد، شکفتن، پژمردن و وابستگی به بستر طبیعی است. این نگاشت بنیادین، سنگ اصلی بنای جهانی است که نیما می سازد: جهانی که در آن مرزهای سفت و سخت بین انسان و محیط

زیستی که در آن تنفس می‌کند، به لطف دومین الگوی مهم، یعنی انسان‌نگاری قوی پدیده‌های طبیعی (با ۱۵ درصد فراوانی)، به کلی محو می‌شود. زمانی که باد خطاب می‌کند، ماه غمگین می‌شود و کوه‌ها چون پهلوانان می‌ایستند، طبیعت از مقام مفعول صرف به جایگاه فاعلی سخنگو و هم‌درد ارتقا می‌یابد. این همذات‌پنداری شاعرانه ژرف با طبیعت، امکان گفت‌وگوی وجودی میان سوژه انسانی و جهان غیرانسانی را فراهم می‌آورد و گفتمانی را بنیان می‌نهد که در آن طبیعت، تنها مرجع معتبر برای معنابخشی و منبع آموزه‌های اخلاقی قلمداد می‌شود.

با این حال، این وحدت، وحدتی ساده و آرمانی نیست، بلکه سراسر آکنده از تنشی دوگانه است. تحلیل جدول به‌وضوح نشان می‌دهد که طبیعت در جهان «افسانه» همزمان تجلی زیبایی و زایش (دسته ششم: زیبایی فانی) و مظهر تهدید و تباهی (دسته هفتم: تهدید طبیعی) است. این دوگانگی ساختاری، هسته دراماتیک شعر را تشکیل می‌دهد؛ عشق و زندگی خود به پدیده‌ای طبیعی بدل می‌شوند که می‌تواند همچون «گل بهاری» شکوفا شود و همچون «باران زهر» قاتل. این تقابل، در ترکیب با فضاسازی حاصل از دیگر دسته‌های پرتکرار کامل‌تر می‌گردد. استعاره‌های جغرافیایی (دسته پنجم) جهان را به صحنه‌ای خشن و بی‌پناه تبدیل می‌کنند، استعاره‌های جانوری (دسته دوم) انسان را به حیوانی سرگشته یا در معرض خطر تشبیه می‌نمایند، و استعاره‌های عنصری (دسته چهارم) رنج درونی را به نیرویی طبیعی و ویرانگر می‌مانند. تلفیق این سه دسته، فضایی کاملاً رماتیک-تراژیک خلق می‌کند که در آن سوژه انسانی، موجودی به غایت حساس و شکننده، در پهنه‌ای بیکران، بی‌رحم، و در عین حال آکنده از زیبایی‌های زودگذر و فریبنده رها شده است.

از دل این الگوهای به هم تنیده، روایت اکولوژیک مسلط شعر سر برمی‌آورد: انسان، گیاهی وارسته و جانوری رانده‌شده است که در طبیعتی دوگانه زیست می‌کند؛ طبیعتی که همزمان مادری هم‌درد و سخنگو، و صحنه‌ای برای نیرنگ و تباهی است. تجربه محوری او، عشق و رنج، خود پدیده‌ای طبیعی و دوسویه است که گاه نقش گل شفابخش و گاه نقش بیماری مهلک را ایفا می‌کند. در این جهان‌نگاره، راه رستگاری نه در انکار یا گریز از طبیعت، که در پذیرش کامل این تناقض ذاتی و جست‌وجوی پناهگاهی نهایی در دل همان طبیعت متناقض نمایان نهفته است. در ادامه طی سه مرحله تحلیل انتقادی استعاره، یعنی شناسایی، تفسیر و تبیین استعاره، به بررسی استعاره‌های محیطی شعر افسانه و نسبت آن روایت‌های زیست‌محیطی می‌پردازیم.

این بخش، نخستین گام عملیاتی تحلیل انتقادی استعاره را بر اساس چارچوب چارتریس-بلک (۲۰۰۴) تشکیل می‌دهد و متکی بر واکاوی موشکافانه تمامی مصرع‌های شعر «افسانه» است. هدف آن، فراتر رفتن از دریافت شهودی و استخراج یک دادگان عینی و نظام‌مند از تمامی سازوکارهای استعاری‌ای است که حوزه مبدأ «طبیعت» را برای صورتبندی تجربه انسانی به کار می‌گیرند. کار با شناسایی عبارات و واژگان استعاری در متن آغاز می‌شود تا شبکه معناساز نیما آشکار گردد. سپس، در سطحی انتقادی، کارکرد ایدئولوژیک این گزینش‌های زبانی واکاوی می‌شود تا نشان دهد چگونه این استعاره‌ها در خدمت طبیعی‌سازی جهان‌بینی خاصی قرار می‌گیرند. در گام بعد، با تحلیل کمی انواع و فراوانی استعاره‌ها، الگوی غالب و اولویت‌های مفهومی شاعر عینیت می‌یابد. سرانجام، عبارات حاوی استعاره در قالبی منسجم ارائه می‌شوند تا بافت زبانی عینی این نگاشت‌ها به وضوح قابل ردیابی باشد. خروجی این بخش، پایه‌ای استوار برای ورود به مراحل تفسیر و تبیین انتقادی در بخش‌های بعدی فراهم می‌کند.

فرایند خوانش دقیق متن کامل شعر «افسانه» به استخراج ۸۲ استعاره انجامید که وجه اشتراک همگی آن‌ها، حوزه مبدأ طبیعت (گیاهان، جانوران، پدیده‌های جوی، عناصر و عوارض جغرافیایی) بود. این یافته حاکی از آن است که نیما برای مفهوم‌پردازی مفاهیم انتزاعی انسانی (مانند هویت، عشق، رنج، جامعه، آرمان و تهدید) از زبانی استفاده کرده که ریشه در جهان غیرانسانی دارد. از منظر تحلیل انتقادی استعاره، این انتخاب عمدی می‌تواند بار ایدئولوژیک به همراه داشته باشد؛ یعنی، در پی طبیعی‌سازی «داستانی» ویژه درباره جهان و انسان است. برای نمونه، «دیو سپید» و «هیولای سیاه» نیروی مهاجم را در قالب موجودی اهریمنی و کاملاً بیگانه باز می‌نمایند و هرگونه وجوه مثبت بالقوه آن را پنهان می‌سازند. در مقابل، انسان با استعاره‌هایی چون «ساقه فسرده»، «گوزن فراری» و «مرغ هرزه‌درا» ترسیم می‌شود که بر قربانی بودن، درماندگی و بی‌پناهی تأکید دارد. انسان‌انگاری پدیده‌های طبیعی (مانند «باد سردی که خطاب می‌کند») نیز طبیعت را به سوژه‌ای اخلاق‌گرا و سخنگو ارتقا می‌دهد. در مجموع، این استعاره‌ها روایت ایدئولوژیک منسجمی می‌سازند: انسان اصیل جزئی هماهنگ از طبیعت بکر بود، نیرویی اهریمنی این وحدت را ویران کرد، و رستگاری در بازگشت به دامن نخستین طبیعت نهفته است.

بر اساس داده‌های جدول ۱، در شعر «افسانه» هشت دسته استعاری قابل تشخیص است که در هر یک، حوزه مبدأ (منبع) همواره یک پدیده، عنصر یا موجود طبیعی (گیاه، جانور، پدیده جوی، عارضه جغرافیایی، عنصر طبیعی) و حوزه مقصد (هدف) همواره یک مفهوم، حالت یا موجودیت انسانی (هویت، عاطفه، جامعه، آرمان، تهدید) است. برای نمونه، در دسته نخست («انسان/عاشق به مثابه گیاه»)، حوزه مبدأ «گیاه» با

ویژگی‌هایی چون رشد، شکفتن، پژمردگی و وابستگی به خاک است و حوزه مقصد «انسان/عاشق/دل» می‌باشد. استعارهٔ عینی «ساقهٔ گیاهی فسرده»، حوزه مقصد «انسان درمانده» را از طریق نگاشت «زوال حیات انسانی همچون فسرده گیاه» به حوزه مبدأ پیوند می‌زند. در دستهٔ دوم («انسان/احساسات به مثابه پرنده/حیوان»)، حوزه مبدأ «پرنده/حیوان» با ویژگی‌هایی چون گریزندگی، بی‌پناهی یا درندگی و حوزه مقصد «انسان/دل/غم» است. نمونهٔ «مرغ هرزه‌درا» با نگاشت «بی‌ثباتی و سرگشتگی انسان همچون پرنده‌ای بی‌مقصد» عمل می‌کند.

در دستهٔ سوم («طبیعت به مثابه موجود زنده هم‌درد»)، حوزه مبدأ «پدیدهٔ طبیعی (باد، ماه، کوه)» با ویژگی‌های انسانی‌انگارانه (سخن گفتن، غمگین بودن) و حوزه مقصد «طبیعت به عنوان فاعلی آگاه و سخنگو» است. مثال «باد سرد گفت: ای طفل محزون» نگاشت «طبیعت حکیم و دلسوز همچون انسانی پنددهنده» را بازنمایی می‌کند. در دستهٔ چهارم («عشق/رنج/غم به مثابه پدیدهٔ طبیعی»)، حوزه مبدأ «عناصر طبیعی (آتش، موج، باران، مار)» و حوزه مقصد «احساسات درونی» است. «درد چون مار» با نگاشت «رنج‌گزنده و پیچنده همچون مار زهرآگین» عمل می‌کند. در دستهٔ پنجم («جهان/زندگی به مثابه مکان طبیعی»)، حوزه مبدأ «عوارض جغرافیایی (دره، بیابان، کوه)» و حوزه مقصد «موقعیت وجودی انسان» است. «درهٔ سرد و خلوت» موقعیت انسانی را از طریق نگاشت «انزوای عاطفی همچون دره‌ای سرد و دورافتاده» مفهوم‌پردازی می‌کند. برای تأکید بر این روش تحلیلی، می‌توان به استعاره «گل نار» در دستهٔ گیاهی اشاره کرد که در بیت «روی آن ماه، از گرمی عشق / چون گل نار تبخال می‌زد» ظاهر می‌شود. در اینجا، حوزه مبدأ «گل نار» با ویژگی‌های بصری رنگ سرخ و آتشین و شکل چین‌خوردهٔ گلبرگ‌ها، به حوزه مقصد «تب و التهاب عشق» نگاشت می‌شود. نگاشت استعاری «تب عشق همچون حرارت و رنگ گل نار» به روشنی نشان می‌دهد که چگونه شاعر از یک پدیدهٔ طبیعی عینی (گل انار) برای تجسم بخشیدن به شدیدترین حالت عاطفی انسانی (تب عشق) استفاده می‌کند. در مجموع، این نگاشت‌ها همواره از عینی، ملموس و طبیعی به سوی انتزاعی، ذهنی و انسانی حرکت می‌کنند و بدین ترتیب، مفاهیم پیچیدهٔ انسانی در قالب تصاویری آشنا و محسوس برای مخاطب طبیعی می‌شوند.

از تکرار و هم‌افزایی استعاره‌های هم‌خانواده، شبکه‌ای از کلیدهای مفهومی پدید می‌آید که جهان‌نگاری نیما را ساختار می‌بخشد. هشت کلید اصلی عبارت‌اند از: تعلق اکولوژیک (از گیاهی و پناهگاهی)، سرگشتگی و بی‌پناهی (از جانوری)، طبیعت به مثابه سوژهٔ اخلاقی (از انسان‌نگاری)، عشق-رنج به مثابه نیروی طبیعی (از عنصری)، جهان به مثابه صحنهٔ خشن (از جغرافیایی)، زیبایی به مثابه امری گذرا (از زیبایی فانی)، تهدید به مثابه تهاجم اهریمنی (از تهدید طبیعی)، و بازگشت به پناهگاه نخستین (از پناهگاهی).

در قلب این منظومه، دو کلید نقش دیالکتیکی ایفا می‌کنند: طبیعت بیرون حکیم و نجات‌بخش است و عشق-رنج درون آتشین و رهایی‌بخش.

این هشت کلید در سه گروه کلان نیز قابل سازماندهی هستند: «انسان به مثابه بخشی از طبیعت» (گیاهی، جانوری غیردرنده) که بر پیوند ذاتی تأکید دارد؛ «طبیعت به مثابه فاعل پیرامون انسان» (انسان‌انگاری، جغرافیایی، زیبایی فانی، تهدید طبیعی، پناهگاهی) که در آن طبیعت خود صحنه، بازیگر، ناجی و نابودگر است؛ و «تجربه درونی به مثابه نیروی طبیعی» (عنصری، جانوری درنده) که عواطف انسان را به نیرویی طبیعی و غالب تبدیل می‌کند. این ساختار سلسله‌مراتبی نشان می‌دهد که نیما نخست جایگاه انسان را در حیات تعریف می‌کند، سپس جهان پیرامون او را ترسیم می‌نماید و در نهایت کیفیت تجربه درونی‌اش را توصیف می‌کند.

از تلفیق کلیدهای مفهومی، دو فرااستعاره حاکم بر شعر استخراج می‌شود: نخست، «زندگانی انسان، تاریخ طبیعی است که از بهشت به ویرانه تبدیل شده است» (ترکیب تعلق، تهدید، جهان خشن و سرگشتگی)؛ دوم، «عشق (جست‌وجوی معنا)، بیماری-درمانی است که تنها طبیعت می‌تواند آن را تشخیص دهد و درمان کند» (ترکیب عشق-رنج، طبیعت آگاه و بازگشت). این دو روایت نشان می‌دهند که نیما مسائل عاشقانه و وجودی را در قالب یک بحران محیط‌زیستی-تمدنی بازنمایی می‌کند؛ بحرانی که ریشه در گسست از طبیعت دارد و درمانش نه در پیشرفت، که در بازسازی آن پیوند گسسته است. این، هسته ایدئولوژی بوم‌گرای رمانتیک و ضد مدرنیته در «افسانه» است.

۳-۵ تفسیر استعاره‌ها

این بخش، گام دوم و محوری تحلیل را تشکیل می‌دهد و متکی بر یافته‌های نظام‌مند بخش پیشین است. هدف، عبور از سطح توصیف کمی و ورود به عرصه تفسیر شناختی-معناشناختی شبکه استعاری شعر است. بر اساس چارچوب تحلیلی چارتریس-بلک، در این مرحله، استعاره‌های زبانی پراکنده، در قالب الگوهای مفهومی کلان و گزاره‌های بنیادین سازماندهی می‌شوند تا «داستان» یا روایت مسلط نهفته در متن آشکار گردد. تفسیر حاضر، با تکیه بر هشت دسته مفهومی شناسایی شده (گیاهی، جانوری، انسان‌انگاری طبیعت، عنصری، جغرافیایی، زیبایی فانی، تهدید طبیعی و پناهگاهی)، به دنبال کشف این مسئله است که نیما از طریق این منظومه نمادین، هستی‌شناسی و جهان‌بینی خود را درباره رابطه انسان، طبیعت و بحران معاصر چگونه صورت‌بندی می‌کند. این تفسیر پلی ضروری بین شناسایی استعاره‌ها و تبیین انتقادی آنها ایجاد می‌کند و لایه

میانی تحلیل – که به کشف ساختارهای معنا ساز ذهن شاعر می پردازد – را تکمیل می نماید.

۱-۵ گزاره های بنیادین به دست آمده از تحلیل

بر اساس جدول کمی و کیفی دسته بندی استعاره های طبیعت بنیاد، می توان چهار گزاره بنیادین را به عنوان چارچوب تفسیر شعر «افسانه» استخراج کرد:

۱. مرگ فردیت مدرن و تولد سوژه اکولوژیک (برآمده از کلید ۱ و ۲): نیما در «افسانه»، از طریق تشبیه فراگیر انسان به گیاه و حیوان، در تلاش است تا سوژه انسانی مدرن (فرد مستقل، خودمختار و خودبنیاد) را به سوژه اکولوژیک (موجودی وابسته، آسیب پذیر و تعریف شده در نسبت با کل طبیعت) تبدیل کند. استعاره هایی چون «ساقه گیاهی فسرده» یا «گوزن فراری»، فردیت را نه به عنوان یک دستاورد، بلکه به عنوان یک بیماری، یک انفکاک و یک حالت «بی ریشگی» تصویر می کنند. این گزاره، مبنای هستی شناختی شعر را شکل می دهد: انسان، فی نفسه وجودی مستقل ندارد؛ او فقط در نسبت وابستگی با طبیعت است که معنا می یابد. این گزاره با ایده «تعلق اکولوژیک» (Stibbe, 2015) هم خوانی عمیق دارد.

۲. آگاه سازی طبیعت و تضعیف عقلانیت ابزاری (برآمده از کلید ۳ و ۶): طبیعت در «افسانه»، با وجود انسان انگاری قوی («باد سرد گفت»، «ماه غمگین»)، از جایگاه یک ابژه یا منبع به مقام یک سوژه آگاه، سخنگو و اخلاق مدار ارتقا می یابد. این گزاره دو پیامد کلیدی دارد: اول، تضعیف موقعیت انسان به عنوان تنها موجود عاقل. اگر طبیعت سخن می گوید و حکمت می آموزد، پس عقلانیت انسانی، به ویژه عقلانیت ابزاری مدرن، دیگر یگانه مرجع معرفت نیست. دوم، اخلاقی سازی رابطه با طبیعت. طبیعت دیگر یک «چیز» نیست؛ یک «شخص» است و باید با آن وارد رابطه ای اخلاقی و مبتنی بر هم حسی شد. این گزاره، رویکرد انتقادی زبان شناسی زیست محیطی را درباره انسان محوری بازتاب می دهد.

۳. رنج به مثابه تجربه ای اصیل و رستگاری بخش (برآمده از کلید ۴): عشق و رنج در منظومه نیما، نه به عنوان حوادثی تصادفی یا منفی، بلکه به عنوان نیروهای طبیعی اولیه و حتی شرط اصالت بازنمایی می شوند. عشق «موج آشفته» و «آتش» است و درد «مارگون». این گزاره نشان می دهد که نیما رنج را به مثابه تجربه ای پالایش بخش در بستر زیست محیطی درک می کند؛ راهی برای تصفیه از آلودگی های تمدن و بازگشت به حالت طبیعی. این نگاه، با رمانتیسم اروپایی و مفهوم «رنج والا» ارتباط می یابد و استعاره را از حوزه توصیف به حوزه تقدس بخشی سوق می دهد.

۴. نقد تمدن و نفی آینده (برآمده از کلید ۵، ۷ و ۸): نگاه نیما به تمدن و آینده، نگاهی اساساً انتقادی و بدبینانه است. جهان اجتماعی مدرن به «بیابان موحش» و «نمایشگاه روباهان» تشبیه می‌شود. نیروی تغییر (مدرنیته ویرانگر و بیگانه) «دیو سپید» است. در مقابل، تنها راه رستگاری بازگشت به پناهگاهی نخستین در دل طبیعت («آشیانه»، «دامان کوه») است. این گزاره، دو مؤلفه ایدئولوژیک قدرتمند را تقویت می‌کند: اول، نوستالژی ارتجاعی برای وضعیتی آرمانی شده در گذشته. دوم، ناامیدی از پروژه مدرنیته و پیشرفت، که راه حل را نه در ساختن آینده‌ای نو، بلکه در بازگشت به وضعیتی پیشاتاریخی جست‌وجو می‌کند. این گزاره، موضعی آشکارا ضد مدرنیته را نمایندگی می‌کند.

۲-۳-۵ روایت کلان: اسطوره «سقوط» اکولوژیک و نجات در رنج عاشقانه

از ترکیب این چهار گزاره بنیادین، روایت کلان شعر «افسانه» بدین شکل صورتبندی می‌شود:

در ابتدا، وحدتی آرمانی بین انسان و طبیعت وجود داشت (پیش‌فرض گزاره ۱). انسان در این وحدت، گیاهی شکوفا و جانوری هماهنگ بود. سپس، نیرویی بیگانه و اهریمنی (تمدن/مدرنیته - گزاره ۴) این وحدت را ویران کرد. انسان مدرن، حاصل این سقوط است: گیاهی پژمرده و جانوری سرگشته (گزاره ۱) در جهانی که به بیابانی خشن تبدیل شده (گزاره ۴). تنها راه نجات، نه مبارزه با این نیرو در عرصه اجتماعی، بلکه پذیرش رنجی عاشقانه (گزاره ۳) به عنوان یک تطهیر طبیعی است. این رنج، فرد را آماده شنیدن ندای طبیعت (گزاره ۲) می‌کند و طبیعت سخنگو، راه بازگشت به پناهگاه نخستین (گزاره ۴) را به او نشان می‌دهد. نجات، یعنی بازگشت به آن وحدت ازدست‌رفته، نه پیشروی به سوی آینده‌ای ناآشنا.

این روایت، یک اسطوره مدرن اکولوژیک است که بحران هویت انسان معاصر ایرانی را در قالب یک تراژدی زیست‌محیطی بازگو می‌کند و برای آن، راه حلی مبتنی بر بازگشت رمانتیک به طبیعت و درون‌گرایی هستی‌شناسانه (و نه سیاسی-اجتماعی) پیشنهاد می‌دهد.

۳-۳-۵ تحلیل لایه‌های شناختی: از صورت زبانی تا روایت کلان

بر اساس چارچوب تحلیل انتقادی استعاره (Charteris-Black, 2004)، تفسیر این استعاره‌ها در سه لایه انجام می‌شود:

۱. لایهٔ زبانی - «در درهٔ سرد و خلوت	در این سطح، دو نگاشت ملماسازی صورت می‌گیرد:
تصویری نشسته / همچو ساقهٔ گیاهی	الف) موقعیت انسانی ← مکان طبیعی سرد و خالی (انزوا و بی‌پناهی). ب) حالت وجودی انسان ← وضعیت گیاه خشک (زوال حیات و انتظار مرگ).
فسرده»	تصویر نهایی: انسان = شیئی بی‌جان در محیطی مرده.
۲. لایهٔ مفهومی - شبکه‌ای از استعاره‌های	در این سطح، تصاویر پراکنده در قالب استعاره‌های ساختاری
گیاهی، جانوری و جغرافیایی	مفهومی کلان سازمان می‌یابد: زندگی انسان یک روند طبیعی گیاه‌وار است، جهان یک مکان طبیعی خشن است، رنج یک نیروی طبیعی ویرانگر-آفریننده است. این استعاره‌ها، چارچوب‌های شناختی را برای درک شعر ارائه می‌دهند.
۳. لایهٔ روایی - تلفیق همهٔ دسته‌ها در قالب	در این سطح، استعاره‌های مفهومی در کنار هم، روایت
ایدئولوژیک دو فرااستعاره	کلان شعر را می‌سازند: «سقوط از بهشت طبیعی» و «درمان در آغوش طبیعت». این روایت، جهان‌بینی خاصی را تبلیغ می‌کند: برتری طبیعت بر تمدن، تقدس رنج و نوستالژی بازگشت.

تفسیر نظام‌مند استعاره‌های «افسانه»، جهان‌بینی نیما یوشیج در این شعر را به مثابه یک هستی‌شناسی اکولوژیک رمانتیک با تمایلات شدیداً ضد مدرنیته آشکار می‌سازد. در این جهان‌بینی:

- هستی مطلق، طبیعت است (نه خدا، نه عقل، نه جامعه).
- حقیقت، در زبان طبیعت نهفته است (نه در کتاب‌های فلسفه).
- رنج عاشقانه، والاترین شکل تجربهٔ اصیل و مسیر تصفیه است.
- تمدن مدرن، یک انحراف اهریمنی از مسیر طبیعت است.
- رستگاری، بازگشتی نوستالژیک به وضعیت پیشاتمدنی است.

«افسانه» را می‌توان بیانیهٔ شاعرانه‌ای در برابر بحران مشروطیت و مواجههٔ ایران با مدرنیته خواند. نیما، درمان دردهای این دوران را نه در سیاست، قانون یا علم جدید، که در بازگشت به یک آرمانشهر طبیعت‌محور و بازآفرینی پیوندی وجودی با زمین جست‌وجو می‌کند.

قدرت شاعرانه و اقناع عاطفی این روایت، از یک سو، و نادیده گرفتن پیچیدگی‌های تاریخی و امکان‌های مترقی مدرنیته از سوی دیگر، تناقض اصلی شعر را شکل می‌دهد.

این تفسیر، زمینه لازم را برای تبیین انتقادی (فاز سوم) و واکاوی پیامدهای ایدئولوژیک این جهان‌بینی فراهم می‌آورد.

۴-۵ تبیین استعاره‌ها: مواضع ایدئولوژیک و روابط قدرت در «افسانه»

تحلیل نظام‌مند استعاره‌های طبیعت‌بنیاد در «افسانه» نشان می‌دهد این استعاره‌ها کارگزاران یک پروژه ایدئولوژیک تمام‌عیارند. آنها با طبیعی‌سازی دیدگاهی خاص، مواضع ارزشی و روابط قدرت مشخصی را بازتولید می‌کنند که در چهار محور اصلی قابل‌صورتبندی است.

۱. بوم‌گرایی ومانتیک با تأکید بر بازگشت به طبیعت: نیما با استعاره‌های انسان‌انگارانه (مانند «باد سردی... گفت: ای طفل محزون»)، به پدیده‌های طبیعی قدرت‌کنش، آگاهی و حکمت می‌بخشد و طبیعت را به سوژه‌ای اخلاق‌گرا و آگاه تبدیل می‌کند. استعاره‌های آرمانی‌ساز («چشمه نوش»، «چمن دلربا») و پناهگاهی («آشیانه»، «دامان کوه»)، گذشته‌ای آرمانی را به مثابه «بهشتی طبیعی» تصویر می‌کنند. با این حال، این بازگشت‌اندیشی یک‌سویه نیست؛ بیتی مانند «به که بر سبزه‌ام واگذارند» نشان می‌دهد که آرمان‌شاعر در آینده نیز قابل‌تحقق است، اما این آینده از جنس «بازگشت به وحدت با طبیعت» است، نه «پیشرفت به سوی تمدن صنعتی». بنابراین، گفتمان شعر را می‌توان «بوم‌گرایی رمانتیک با گرایش‌های گذشته‌نگر» نامید که توسعه صنعتی را ذاتاً ویرانگر می‌پندارد و راه‌رهایی را در بازسازی پیوند گسسته با طبیعت می‌جوید.

۲. تقابل قطب‌بندی‌شده: قربانی‌سازی خود منفعل در برابر دیوپنداری دیگری شیرین: شبکه استعاره‌ای نیما، رابطه قدرت تقابلی شدیدی میان «خود» و «دیگری» می‌آفریند. «خود» جمعی با استعاره‌های گیاهی و جانوری منفعل («ساقه گیاهی فسرده»، «مرغ هرزه‌درا»، «گوزن فراری») به‌عنوان موجودی درمانده، بی‌پناه و فاقد عاملیت تصویر می‌شود. در مقابل، «دیگری» (نیروی مهاجم/مدرنیته ویرانگر و بیگانه) با استعاره‌های تهدید اهریمنی («دیو سپید»، «هیولای سیاه») بازنمایی می‌شود. این دیوپنداری کامل، عرصه تعامل اجتماعی را به یک جنگ اساطیری خیر علیه شر تقلیل می‌دهد که در آن هرگونه امکان دیالوگ، درک متقابل یا راه‌حل میانه حذف می‌گردد.

۳. تأکید بر تجربه فردی رنج به مثابه منبع شناخت: استعاره‌های عشق، آن را با تصاویری خشن و دردناک («موج آشفته»، «آتش»، «درد چون مار») به تنها معجرای معتبر ادراک حقیقت ارتقا می‌دهند. این چارچوب‌بندی، رنج را به شرط لازم شناخت و اصالت تبدیل کرده و یک رمانتیسیسم غم‌آلود را ترویج می‌نماید. این نگاه بر تجربه فردی تأکید دارد؛

رنجی که عاشق (راوی) متحمل می‌شود، نه لزوماً به معنای نادیده گرفتن رنج جمعی، بلکه به مثابه سرمشقی برای شناخت وضعیت انسان معاصر. همزمان، با درونی‌سازی راه چاره («آشیان دل»)، کنش جمعی و هرگونه پروژهٔ سیاسی اصلاح‌طلبانه به حاشیه رانده می‌شود. این موضع، درون‌گرایی وجودی را نمایندگی می‌کند که راه نجات را نه در تغییر ساختارهای اجتماعی، که در بازگشت فرد به طبیعت و درون جست‌وجو می‌کند.

۴. رابطه قدرت متن با مخاطب: اقناع عاطفی و هویت‌سازی ایدئولوژیک: «افسانه» با مخاطب خود رابطه‌ای مبتنی بر اقناع عمیق عاطفی برقرار می‌کند. نخست، با تصویر کردن خود به مثابه قربانی معصوم، مخاطب را به همذات‌پنداری احساسی فرامی‌خواند. سپس، با طبیعی‌سازی دیدگاهش از طریق پیوند زدن مفاهیم انتزاعی به تصاویر ملموس طبیعت، این دیدگاه را نه یک ایدئولوژی، بلکه بازتاب «طبیعت امر واقع» جلوه می‌دهد و امکان نقد منطقی را به حداقل می‌رساند. در نهایت، به مخاطب سرگشته یک هویت ایدئولوژیک جایگزین پیشنهاد می‌دهد: هویت «عاشق رنج‌کشیده آگاه» که نجات را در بازگشت به دامن طبیعت و عزلت درونی می‌جوید.

در مجموع، استعاره‌های «افسانه» در خدمت بازتولید نوعی ایدئولوژی است که می‌توان آن را «بوم‌گرایی رمانتیک با گرایش‌های گذشته‌نگر»، واجد شاخصه‌های نوستالژی ارضی (حسرت به گذشتهٔ طبیعت‌محور)، تقابل‌گرایی مطلق (خود قربانی در برابر دیگری اهریمنی)، نخبه‌گرایی فرهنگی (تقدیس رنج روشنفکرانه) و درون‌گرایی وجودی (معناجویی فردی در طبیعت) نامید. این ایدئولوژی، بحران هویت را در چارچوبی غیرتاریخی و غیرسیاسی فهمیده و راه‌حل را در گریز به یک آرمانشهر طبیعی گذشته‌نگر یا فرورفتن در درون می‌جوید. قدرت شاعرانهٔ نیما در این است که این مواضع را با جذابیت بی‌همتای تصاویر طبیعی و اقناع عاطفی، طبیعی و بدیهی جلوه می‌دهد. تحلیل انتقادی استعاره، پرده از این سازه‌های معنا ساز آغشته به قدرت برمی‌دارد و نشان می‌دهد که شعر عرصه‌ای برای نبرد گفتمان‌ها و شکل‌دهی به ذهنیت‌هاست.

۶- نتیجه‌گیری

تحلیل سه‌گانهٔ شناسایی، تفسیر و تبیین انتقادی شبکه استعاره‌های طبیعت‌بنیاد در شعر «افسانه»، تصویری روشن و چندلایه از مانیفست بوم‌اندیشانه نیما یوشیج به دست داد. این شعر، فراتر از یک نوآوری صوری، کوششی شاعرانه برای پاسخ به بنیادی‌ترین پرسش‌های وجودی انسان در آستانه دوران مدرن است؛ پرسش‌هایی که نیما آن‌ها را در قاموس ملموس و پویای طبیعت باز می‌یابد. با تکیه بر یافته‌های این پژوهش که مبتنی بر چارچوب ترکیبی زبان‌شناسی زیست‌محیطی انتقادی (استیب، ۲۰۱۵)، نظریه استعاره

مفهومی (لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰) و تحلیل انتقادی استعاره (چارتریس-بلک، ۲۰۰۴) است، می‌توان پاسخی منسجم به پرسش‌های محوری ارائه نمود و دلالت‌های گسترده‌تر این خوانش را نشان داد.

۶-۱ شناسایی و طبقه‌بندی منظومه استعاره‌های طبیعت‌بنیاد

بر پایه بررسی نظام‌مند متن، نیما از طبیعت به عنوان تنها و غنی‌ترین بانک تصویری خود بهره‌جسته است. تحلیل کیفی منجر به شناسایی ۸۲ مورد استعاره زبانی صریح شد که در هشت دسته مفهومی کلان سازماندهی می‌شوند:

۱. استعاره‌های گیاهی (۱۷٪): انسان، عشق و حالت‌های روانی او به مثابه گیاهان («همچو ساقه گیاهی فسرده»، «گل عشقم»، «شاخه سبز زاینده»).
 ۲. استعاره‌های جانوری (۱۶٪): انسان با حیوانات مقایسه می‌شود («مرغ هرزه‌درا»، «گوزن فراری»، «مار درد»).
 ۳. استعاره‌های انسان‌انگاری طبیعت (۱۵٪): پدیده‌های طبیعی مجهز به ویژگی‌های انسانی («باد سرد گفت: ای طفل محزون»، «ماه غمگین»).
 ۴. استعاره‌های عنصری (۱۳٫۵٪): عواطف شدید به نیروهای طبیعی («موج آشفته»، «آتش آشفته»، «باران زهر»).
 ۵. استعاره‌های جغرافیایی (۱۲٪): جهان به مکان‌های طبیعی («دره سرد و خلوت»، «بیابان موحش»).
 ۶. استعاره‌های زیبایی فانی (۱۱٪): شادی و زیبایی به پدیده‌های گذرا («لبخندهای بهاران»، «مهتاب»).
 ۷. استعاره‌های تهدید طبیعی (۱۰٪): نیروهای مخرب در قالب موجودات هولناک («دیو سپید»، «هیولای سیاه»).
 ۸. استعاره‌های پناهگاه طبیعی (۶٪): آرامش در مأواهای طبیعی («آشیانه»، «دامان کوه»).
- منظومه استعاری «افسانه» نشان می‌دهد که «طبیعت» در جهان‌نمای نیما، تنها دستور زبان موجود برای سخن گفتن از انسان است.

۶-۲ تفسیر و استخراج روایت کلان

استعاره‌های به ظاهر پراکنده، در سطح شناختی به دو استعاره مفهومی کلان و یک فرااستعاره حاکم منسجم تبدیل می‌شوند:

استعاره‌های مفهومی کلان:

۱. «انسان/جامعه، یک اکوسیستم زنده و آسیب‌پذیر است.» این نگاه، با دیدگاه سیستم‌های زیست‌بومی در بوم‌شناسی نوین (مک‌کارجی، ۲۰۰۹) هم‌خوانی دارد.

۲. «طبیعت، سوژه‌ای آگاه، اخلاقی و درمانگر است.» این رویکرد، با مفهوم اخلاق زیست‌محور همپوشانی دارد و در سنت طبیعت‌باوری رمانتیک ریشه دارد که در آن طبیعت به عنوان منبع اصیل حکمت و سلامت اخلاقی تلقی می‌شود.

۳-۶ فرااستعاره حاکم و روایت اکولوژیک

«زندگانی انسان معاصر، در این روایت استعاری، همچون تاریخ بیماری یک اکوسیستم دانسته می‌شود که در آن موجودی جدا افتاده، بر اثر هجوم عاملی ناشناخته و تهدیدآمیز - که «دیو سپید» نام گرفته است - از اکوسیستمی سالم، آگاه و مادرگونه («طبیعت نخستین») دور افتاده است. «دیو سپید» در شعر نیما معنایی یک‌سویه و قطعی ندارد. در بافت تاریخی آشفته اواخر قاجار و سال‌های پس از مشروطه، این واژه می‌تواند استعاره از استبداد صغیر، جهل، عقب‌ماندگی، حضور استعمار خارجی، یا حتی خود فرایند شتاب‌زده و ویرانگر «مدرنیزاسیون بدون بستر» باشد. آنچه در اینجا اهمیت دارد، **کارکرد گفتمانی** این استعاره است: ساختن «خود قربانی» و «دیگری مطلق شر»، نه ارجاع تاریخی تک‌بعدی آن. درمان این بیماری نیز نه در پیشروی تمدنی، بلکه در «بازگشت درمانی» به آغوش آن اکوسیستم و پذیرش رنج آگاهی‌بخش این جدایی جست‌وجو می‌شود.

این روایت، با مفهوم «نوستالژی ارضی» (بک، ۱۹۹۵) همخوانی دارد و دیدگاه منتقدانی چون محمد حقوقی را تأیید می‌کند. با این حال، از منظر تاریخ اجتماعی مدرنیته در ایران (آبراهامیان، ۱۳۸۸) و نیز بوم‌شناسی سیاسی، می‌توان به این روایت خرده گرفت که بحران را به یک «تهاجم خارجی» ساده‌شده فرو می‌کاهد و دیالکتیک پیچیده سنت و تجدد را نادیده می‌گیرد. بنابراین، مانیفست نیما اگرچه از موضعی بوم‌محور و انتقادی سخن می‌گوید، فاقد یک شناخت تاریخی-دیالکتیکی از فرایند مدرنیته است و راه‌حلی عمدتاً غیرسیاسی و گذشته‌نگر (و نه آینده‌ساز و اجتماعی) ارائه می‌دهد. با این توصیف،

«افسانه» بیش از آنکه نسخه‌ای عملی برای خروج از بحران ارائه دهد، نمودار دردی عمیق و بیانی از یک معضل فلسفی-اجتماعی در آستانهٔ تجدد است.

۴-۶ تبیین انتقادی مواضع ایدئولوژیک و روابط قدرت

از منظر زبان‌شناسی زیست‌محیطی انتقادی، روایت استعاره‌ی مستخرج از شعر «افسانه» مواضع ایدئولوژیک مشخصی را طبیعی می‌سازد:

۱. **بوم‌گرایی رمانتیک و تضعیف کنش‌گری فعال:** این روایت، رابطهٔ انسان و طبیعت را به پیوندی یک‌سویه و مبتنی بر الهام‌پذیری انفعالی تقلیل می‌دهد. طبیعت در نقش مرجع آرمانی خرد و امنیت («دامان کوه») یا سخنگوی آگاه و پنددهنده («باد خطاب‌کننده») تصویر می‌شود، حال آنکه انسان صرفاً دریافت‌کننده‌ای منفعل از لطف و پند آن است. این چارچوب، مسئولیت فعال، مداخله‌گرانه و مبتنی بر دانش انسان را در قبال حفاظت و احیای اکوسیستم‌ها به حاشیه می‌راند. چنین نگاهی، ضمن تقدیس طبیعت، می‌تواند به صورت متناقض‌نمایی توجه‌گر انفعال زیست‌محیطی باشد، زیرا کنش اصلاحی را نه تکلیف اخلاقی انسان، بلکه موهبتی از جانب طبیعت «درمانگر» می‌پندارد.

۲. **تقابل قطب‌بندی‌شده: قربانی‌سازی خود و دیوپنداری دیگری:** «خود» جمعی با استعاره‌های گیاهی و جانوری منفعل («ساقهٔ فسرده»، «مرغ هرزه‌درا»، «گوزن فراری») به‌عنوان قربانی صرف و فاقد عاملیت تصویر می‌شود. در مقابل، «دیگری» (نیروی مهاجم) با استعاره‌های تهدید اهریمنی («دیو سپید»، «هیولای سیاه») به موجودی شریر و غیرقابل درک تبدیل می‌شود. معنای «دیو سپید» در شعر نیمایک‌سویه و قطعی نیست؛ این واژه می‌تواند استعاره از استبداد، جهل، عقب‌ماندگی، حضور استعمار خارجی، یا خود فرایند شتاب‌زدهٔ مدرنیزاسیون ویرانگر باشد. آنچه در این تحلیل اهمیت دارد، **کارکرد گفتمانی** این استعاره است: ساختن «خود قربانی» و «دیگری مطلق شر»، نه ارجاع تاریخی تک‌بعدی آن. این دیوپنداری، هرگونه امکان گفت‌وگو، درک متقابل یا تحلیل تاریخی-ساختاری را ناممکن می‌سازد و منطق طرد مطلق را طبیعی جلوه می‌دهد.

۳. **تأکید بر تجربهٔ فردی رنج و درون‌گرایی وجودی:** استعاره‌های عشق و رنج («موج آشفته»، «آتش»، «درد چون مار»)، رنج را به شرط لازم شناخت و اصالت تبدیل می‌کنند و یک رمانتیسم غم‌آلود را ترویج می‌نمایند. این نگاه بر **تجربهٔ فردی** تأکید دارد؛ رنجی که عاشق (راوی) متحمل می‌شود به مثابهٔ سرمشقی برای شناخت وضعیت انسان معاصر عرضه می‌گردد، نه لزوماً به معنای نادیده گرفتن رنج جمعی یا برتری‌بخشی به یک طبقهٔ خاص. همزمان، با درونی‌سازی راه چاره («آشیان دل»)، کنش جمعی و

هرگونه پروژه سیاسی اصلاح طلبانه به حاشیه رانده می‌شود. این موضع را می‌توان درون‌گرایی وجودی نامید که راه نجات را نه در تغییر ساختارهای اجتماعی، که در بازگشت فرد به طبیعت و درون جست‌وجو می‌کند.

۴. **اقتناع عاطفی و هویت‌سازی ایدئولوژیک:** متن با طبیعی‌سازی مواضع خود از طریق استعاره و پیشنهاد هویت «عاشق رنج کشیده آگاه»، مخاطب را در چارچوب فکری از پیش تعیین شده‌ای فرامی‌خواند. این فرآیند نشان می‌دهد که چگونه متون ادبی می‌توانند در بازتولید سوژه‌های ایدئولوژیک و جهت‌دهی به احساسات و قضاوت‌های مخاطب مشارکت کنند.

در مجموع، شعر «افسانه» بیانیه‌ای شاعرانه و قدرتمند در گفتمان بوم‌اندیشی و نقد مدرنیته در ادبیات ایران است. نیما با خلق یک دستور زبان استعاره‌ی طبیعت‌محور، بحران هویت را در قالب یک تراژدی اکولوژیک بازتعریف کرد که از نظر زیبایی‌شناختی قانع‌کننده است. دستاورد این تحلیل، آشکارسازی ساختار ایدئولوژیک این روایت و نشان دادن تناقض ذاتی آن بود: اثری که علیه ویرانی‌های سلطه بر طبیعت موضع می‌گیرد، اما خود در دام گونه‌ای سلطه‌گری معنایی می‌افتد که تاریخ، عاملیت، دیالوگ و آینده‌پردازی را حذف می‌کند. از این منظر، «افسانه» بیش از آنکه راه‌حلی عملی ارائه دهد، نمودار دردی عمیق و بیان یک معضل فلسفی-اجتماعی در آستانه‌ی تجدید است. این پژوهش همچنین نشان داد که رویکردهای بینارشته‌ای انتقادی (مانند زبان‌شناسی زیست‌محیطی انتقادی و تحلیل استعاره) ظرفیت بالایی برای واکاوی لایه‌های پنهان متون کلاسیک فارسی و مشارکت آنها در گفت‌وگوهای نظری معاصر درباره ایدئولوژی، قدرت و رابطه انسان و محیط زیست دارند.

منابع فارسی

افتخاری، حمید؛ کاظمی، فروغ (۱۴۰۲). مقایسه اصطلاحات خویشاوندی در فارسی تهرانی و انگلیسی سالت‌لیک‌سیتی: رویکردی زیست‌محیطی-رده‌شناختی. *زبان‌شناسی اجتماعی*، ۲۲، ۴۶-۲۹. [10.30473/il.2023.64672.1548](https://doi.org/10.30473/il.2023.64672.1548)

افتخاری، حمید؛ نصرت‌زاده، حیدر؛ کاظمی، فروغ (۱۴۰۲). تبیین اصطلاحات خویشاوندی کردی سنندجی از منظر رده‌شناسی صرفی و صرف زیست‌محیطی، در *مجله زبان و ادب فارسی*، (تابستان)، شماره ۵۵، صص ۲۷-۵۲. DOI: 10.30495/farsij.2023.1975170.1686

پاشائی مرادلو، حسین؛ صلاحی، عسگر و اسداللهی، خدابخش. (۱۴۰۳). مقایسه «افسانه» نیما و «دو مرغ بهشتی» شهریار براساس نظریه اضطراب تأثیر «هارولد بلوم». *مطالعات زبان فارسی*، ۱۷، ۳۶-
10.22034/jmzf.2024.414547.1161.66

تسلیمی، علی. (۱۳۹۹). ساختار افسانه‌گردانی در شعر آزاد نیما. *نقد و نظریه ادبی*، ۱۰، ۵۷-۷۳.
10.22124/naqd.2020.12606.1660

حسین‌پور، هیوا؛ هدایتی‌زاده، هاجر (۱۴۰۲). تحلیل گفتمان زیست‌محیطی در آثار علی‌اشرف درویشیان: مطالعه موردی مجموعه داستان‌های آبشورن و همراه آهنگ‌های بابام، در پژوهش‌های زبانی: نظریه و کاربرد، (پائیز)، دوره ۲، شماره ۱، پیاپی ۳، صص ۱۲۵-۱۵۱. jls.2024.140100.1050/10,22034

رضویان، حسین؛ الهی‌پناه، تمنا (۱۴۰۲). نگاهی زیست‌محیطی به آثار مرادی کرمانی، *مجله مطالعات زبانی بلاغی*، پائیز، شماره ۳۳، صص ۲۱۳-۲۴۷. jls.2023.29476.2225/10,22075

سادات مقداری، صدیقه؛ یوسفی، معصومه (۱۴۰۱). تحلیل گفتمان انتقادی متون تبلیغات مدارس طبیعت: با رویکرد زبان‌شناسی زیست‌محیطی، در *مجله جستارهای زبانی*، فروردین و اردیبهشت، دوره ۱۳، شماره ۱، پیاپی ۶۷، صص ۹۹-۱۲۷. LRR.13.1.4/10,52547

شاه‌ناصری، شادی. (۱۳۸۸). نقش زبان علم در تشدید بحران‌های محیطی از منظر زبان‌شناسی زیست‌محیطی. *زبان و زبان‌شناسی*، ۱۰، ۲۶-۱. https://lsi-linguistics.ihs.ac.ir/article_1554_343.html#

صفایی‌سنگری، علی؛ کارگر، الهام (۱۴۰۱). تحلیل عناصر واژگانی ترجمان‌الاشواق ابن‌عربی بر مبنای رویکرد زبان‌شناسی زیست‌محیطی. *ادبیات عرفانی*، ۳۰، ۶۹-۴۵. 10.22051/jml.2022.42035.2410

طالبی‌دستائی، مهناز (۱۳۹۸). بررسی ساختاری و معنایی واژه‌های سه‌گوش آران-بیدکل، بوشهری و شهرکردی: تحلیلی در زبان‌شناسی زیست‌محیطی. *بایان نامه دکتری*، دانشگاه الزهراء. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/f34fc415a1d17c34cb937286b4a84f88>

طایفی، شیرزاد؛ رضائی، مهدی و قربانپور، سمیه. (۱۳۹۶). تأملی در منظومه‌های «افسانه» نیما و «حیدربابا» سلام شهریار از منظر رمانتیسم. *تاریخ ادبیات*، ۱۰(۱)، ۱۲۹-۱۰۵. 10.48308/hlit.2017.98852

عباسی‌سرداری، سوده و کاردگر، یحیی. (۱۴۰۲). بررسی ویژگی‌های غنایی در افسانه نیما یوشیج. *پژوهشنامه ادب غنایی*، ۴۰، ۱۵۲-۱۳۹. 10.22111/jllr.2022.37861.2908

غلامحسین‌زاده، قدرت‌الله؛ طاهری، فرزاد و کریمی، غلامحسین. (۱۳۸۹). روایت‌شناسی نشانه‌ها در «افسانه» نیما. *پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی*، ۲(۲)، ۱-۲۲. https://rpil.ui.ac.ir/article_19261.html

فاطمی، حسین و علوی‌زاده، فرزانه. (۱۳۸۸). بررسی رگه‌های رمانتیسم در «افسانه» نیما یوشیج و «المساء» خلیل مطران. *الدراسات الأدبیة (فی اللغة العربیة والفارسیة وتفاعلهما)*، ۲۲(۴-۲)، ۳۱۶-۲۶۷. 20.1001.1.27898121.2009.40.86.13.9

محمدابراهیمی جهرمی، زینب، و ذوی‌الانوار، پریسا. (۱۴۰۳). تحلیل ابیات طبیعت‌محور غزلیات سعدی از منظر زبان‌شناسی زیست‌محیطی. *مجله علمی مطالعات زبانی و بلاغی*، ۱۶(۴۲)، ۳۵۱-۳۹۰. 10.22075/jlrs.2025.35635.2543390

- مقداری، صدیقه سادات؛ یوسفی، معصومه (۱۴۰۱). تحلیل گفتمان انتقادی متون تبلیغاتی مدارس طبیعت: با رویکرد زبان‌شناسی زیست‌محیطی. *جستارهای زبانی*، ۶۷، ۱۲۷-۱۰۳. [10.52547/LRR.13.1.4](https://doi.org/10.52547/LRR.13.1.4)
- مهرابی، معصومه؛ امرائی، ایوب؛ نظریگی، مریم (۱۴۰۱). بازنمایی عناصر طبیعت در قرآن کریم از دیدگاه زبان‌شناسی زیست‌محیطی، *مجله تحقیقات علوم قرآن و حدیث*، زمستان، شماره ۵۶. صص ۱۵۹-۱۸۰. [tqh.2021.37036.3296](https://doi.org/10.22051/tqh.2021.37036.3296)
- میناوند حسینی (۱۳۹۷). بررسی راهکارهای گفتمان‌مدار در کاهش بحران‌های زیست‌محیطی تهران، پایان‌نامه دکتري، دانشگاه پیام نور، تهران. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/e1e5aadedc07044ba25a74b4d1a3> 63d8
- نشایی، محمدرضا و نودهی مقدم، کبری. (۱۳۹۷). «ارتباط غیرکلامی» شاخصه سبکی منظومه «افسانه» نیا یوشیج. *ادبیات فارسی (دانشگاه آزاد مشهد)*، ۵۸، ۸۹- <https://sanad.iau.ir/fa/Article/912877>. ۱۰۸
- هوشمند، عنایت (۱۴۰۰). سازوکارهای بازنمایی زیست‌بوم در اشعار عامیانه گونه لری ممسنی: رویکردی گفتمانی - شناختی، پایان نامه دکتري. دانشگاه اصفهان. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/e1e5aadedc07044ba25a74b4d1a3> 363d8

References

- Abbasi Sardari, S., & Kargar, Y. (2023). An analysis of lyrical features in Nima Yushij's *Afsāneh*. *Journal of Lyrical Literature*, 40, 139-152. [In Persian]
- Alexander, Richard, & Stibbe, Arran. (2014). From the analysis of ecological discourse to the ecological analysis of discourse. *Language Sciences*, 41, 104-110. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2013.08.011>
- Althusser, Louis. (1971). *Lenin and philosophy and other essays* (B. Brewster, Trans.). Monthly Review Press.
- Beck, Ulrich. (1995). *Ecological politics in an age of risk* (A. Weisz, Trans.). Polity Press.
- Charteris-Black, J. (2004). *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. Palgrave Macmillan.
- Charteris-Black, Jonathan. (2004). *Corpus approaches to critical metaphor analysis*. Palgrave Macmillan.
- Chukwu, Emmanuel, & Agwuocha, James. (2022). Ecocritical discourse analysis: A framework for analyzing ecological narratives. *Journal of Ecohumanism*, *1*(1), 45-60.

- Eftekhari, H., & Kazemi, F. (2023). A comparison of kinship terms in Tehrani Persian and Salt Lake City English: An ecolinguistic-typological approach. *Sociolinguistics*, 22, 29-46. [In Persian]
- Eftekhari, H., Nosratzadeh, H., & Kazemi, F. (2023). An explanation of Sanandaji Kurdish kinship terms from the perspective of morphological typology and ecolinguistics. *Journal of Persian Language and Literature*, 55, 27-52. [In Persian]
- Fatemi, H., & Alavizadeh, F. (2009). A study of Romantic traces in Nima Yushij's *Afsāneh* and Khalil Mutran's *Al-Masa'*. *Literary Studies (In Arabic and Persian Language and Their Interactions)*, 22(2-4), 267-316. [In Persian]
- Fill, Alwin, & Mühlhäusler, Peter (Eds.). (2001). *The ecolinguistics reader: Language, ecology and environment*. Continuum.
- Garrard, G. (2012). *Ecocriticism* (2nd ed.). Routledge.
- Gholam Hosseinzadeh, Gh., Taheri, F., & Karimi, Gh. (2010). Semiotic narratology of signs in Nima's *Afsāneh*. *Persian Language and Literature Studies*, 2(2), 1-22. [In Persian]
- Gibbs, Raymond W., Jr. (1994). *The poetics of mind: Figurative thought, language, and understanding*. Cambridge University Press.
- Goatly, A. (1996). Green Grammar and Grammatical Metaphor. *Journal of Pragmatics*, 25(4), 537-560.
- Habermas, Jürgen. (1981). *The theory of communicative action, Vol. 1: Reason and the rationalization of society* (T. McCarthy, Trans.). Beacon Press.
- Hosseinpour, H., & Hedayatzadeh, H. (2023). Ecolinguistic discourse analysis in the works of Ali Ashraf Darvishian: A case study of *Ab-e Shour* and *Hamrah-e Ahang-ha-ye Babam*. *Language Research: Theory and Application*, 2(1), 125-151. [In Persian]
- Houshmand, E. (2021). *Mechanisms of ecoregion representation in Mamasani Lori folk poetry: A discourse-cognitive approach* (Doctoral dissertation). University of Isfahan. [In Persian]
- Iovino, S., & Oppermann, S. (Eds.). (2014). *Material Ecocriticism*. Indiana University Press.
- Jameson, Fredric. (1981). *The political unconscious: Narrative as a socially symbolic act*. Cornell University Press.
- Lakoff, George, & Johnson, Mark. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
- Mehrabi, M., Amraei, A., & Nazarbeygi, M. (2022). Representation of nature elements in the Holy Quran from an ecolinguistic perspective. *Quran and Hadith Research*, 56, 159-180. [In Persian]
- Minavand Hosseini, S. (2018). *An investigation of discourse-based strategies in reducing Tehran's environmental crises* (Doctoral dissertation). Payame Noor University, Tehran. [In Persian]

- Moghaddari, S. S., & Yousefi, M. (2022). Critical discourse analysis of promotional texts of nature schools: An ecolinguistic approach. *Language Research Journal*, 13(1), 99-127. [In Persian]
- Mohammad Ebrahimi Jahromi, Z., & Zaviyeh Anvari, P. (2024). Analysis of nature-oriented verses in Saadi's sonnets from an ecolinguistic perspective. *Journal of Linguistic and Rhetorical Studies*, 16(42), 351-390. [In Persian]
- Nashaei, M. R., & Nudehi Moghaddam, K. (2018). "Nonverbal communication" as a stylistic feature of Nima Yushij's *Afsāneh*. *Persian Literature (Islamic Azad University of Mashhad)*, 58, 89-108. [In Persian]
- Pāshāī Morādī, H., Šalāhī, A., & Asadollāhī, Kh. (2024). A comparison of Nima's *Afsāneh* and Shahriar's *Do morgh-e beheshti* based on Harold Bloom's theory of the anxiety of influence. *Persian Language Studies*, 17, 36-66. [In Persian]
- Razavian, H., & Elahi Panah, T. (2023). An ecolinguistic look at the works of Houshang Moradi Kermani. *Journal of Linguistic and Rhetorical Studies*, 14(33), 213-247. [In Persian]
- Sadat Moghaddari, S., & Yousefi, M. (2022). Critical discourse analysis of promotional texts of nature schools: An ecolinguistic approach. *Language Research Journal*, 13(1), 99-127. [In Persian]
- Safaei Sangari, A., & Kargar, E. (2022). An analysis of lexical elements in Ibn Arabi's *Tarjoman al-Ashwaq* based on an ecolinguistic approach. *Mystical Literature*, 30, 45-69. [In Persian]
- Schmitt, Carl. (2007). *The concept of the political* (Expanded ed.; G. Schwab, Trans.). University of Chicago Press.
- Shah-Naseri, S. (2009). The role of scientific language in intensifying environmental crises from an ecolinguistic perspective. *Language and Linguistics*, 10, 1-26. [In Persian]
- Stibbe, A. (2015). *Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live By*. Routledge.
- Talebi Dastanai, M. (2019). *Structural and semantic analysis of environmental words in three dialects of Aran-Bidgol, Bushehri, and Shahrekord: An ecolinguistic analysis* (Doctoral dissertation). Alzahra University. [In Persian]
- Taslimi, A. (2020). The structure of legend-narration in Nima's free verse poetry. *Literary Criticism and Theory*, 10, 57-73. [In Persian]
- Tayefi, Sh., Ramazani, M., & Ghorbankhani, S. (2018). A reflection on Nima's *Afsāneh* and Shahriar's *Heydar Babaye Salam* from the perspective of Romanticism. *History of Literature*, 10(1), 105-129. [In Persian]

UNCORRECTED PROOF